

Jiří Mach

Co nebude v dějepise

aneb

*kopa zajímavostí, historek
a klípků*

z minulosti Dobruška

1.

Městské muzeum v Dobrušce 1999

Předmluva

„Historia magistra vitae“ – dějiny jsou učitelkou života. Tuto okřídlenou moudrost znaly a znají mnohé generace žáků a studentů. Z dějin si bereme poučení, dějiny nás varují, dokonce na nás někdy mentorsky zvedají prst.

Historie – to je věda o králích, vojevůdcích, politicích a jejich národech, o velkých společenských či náboženských hnutích, o revolucích, o obdobích válek, o dobách hospodářských krizí a hospodářské prosperity, o vývoji umění, vědy a lidského myšlení a vůbec o mnoha dalších důležitých věcech, bez nichž by lidstvo nebylo lidstvem.

Ale někde na konci, historiky téměř nepovšimnut, se za všemi těmi velkými a důležitými věcmi a událostmi pohybuje obyčejný nenápadný člověk. Nikoliv ten, který dosáhl piedestalu slávy, ani abstraktní příslušník nějaké společenské třídy, církve, nebo armády.

Docela obyčejný člověk, který nikdy ničím nevynikl tak, aby to letopiscům stálo za zaznamenání, nebo novinářům za tučně psané titulky na prvních stranách. V jeho obyčejném životě však byly také neobyčejné události. Neobyčejné pro něho a jeho blízké či maličko vzdálenější okolí.

A právě o tyto události, o tyto lidi a o tento typ zajímavostí mi šlo. Objevil jsem je ve starých časopisech, kronikách i publikacích a bylo mi jich jaksi lidsky líto. Nechtěl jsem, aby upadly do úplného zapomnění, neboť mají své kouzlo. Nesou pečeť a kolorit doby, v níž vznikly, a zároveň pomáhají tuto dobu a její atmosféru pochopit.

Nejsou a nebudou v dějepise. Tvoří jakousi zapovězenou komnatu, skrývající se za zaplněnými výstavními sály dějin. Vezměte klíč a vstupte do ní.

Vítám vás, pojd'te dál...

Autor

$\frac{24}{0} = 283$
24

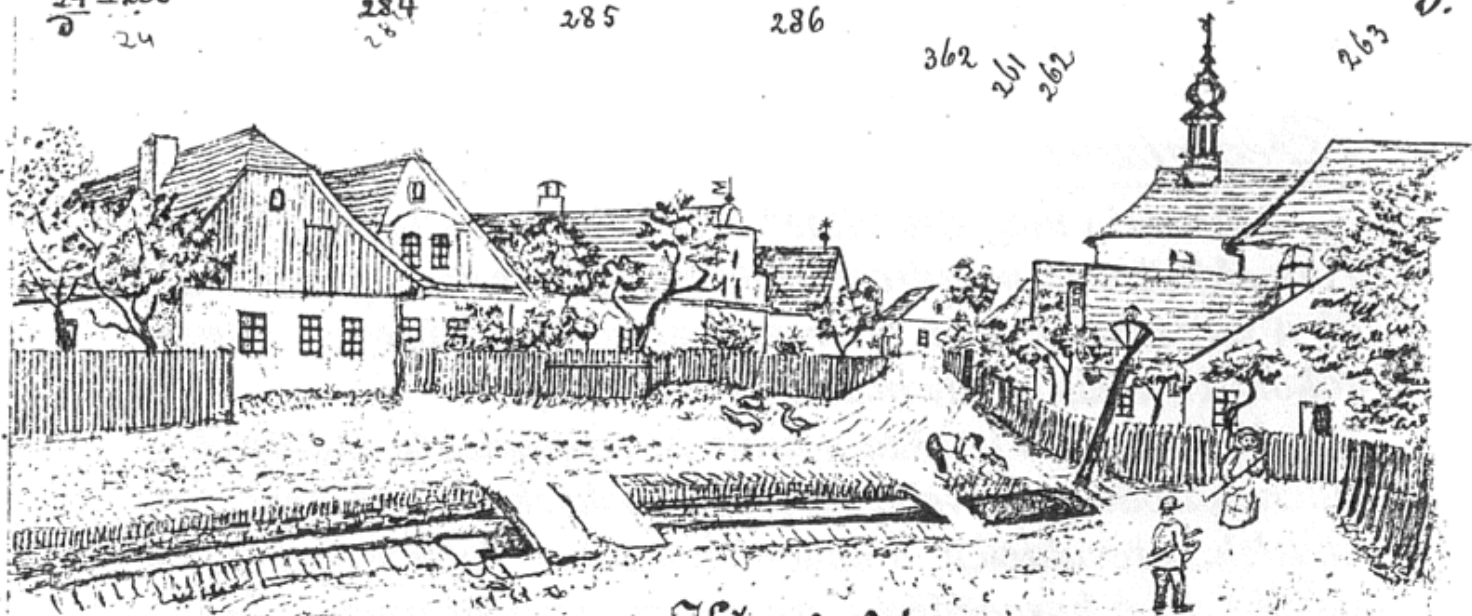
284
26

285

286

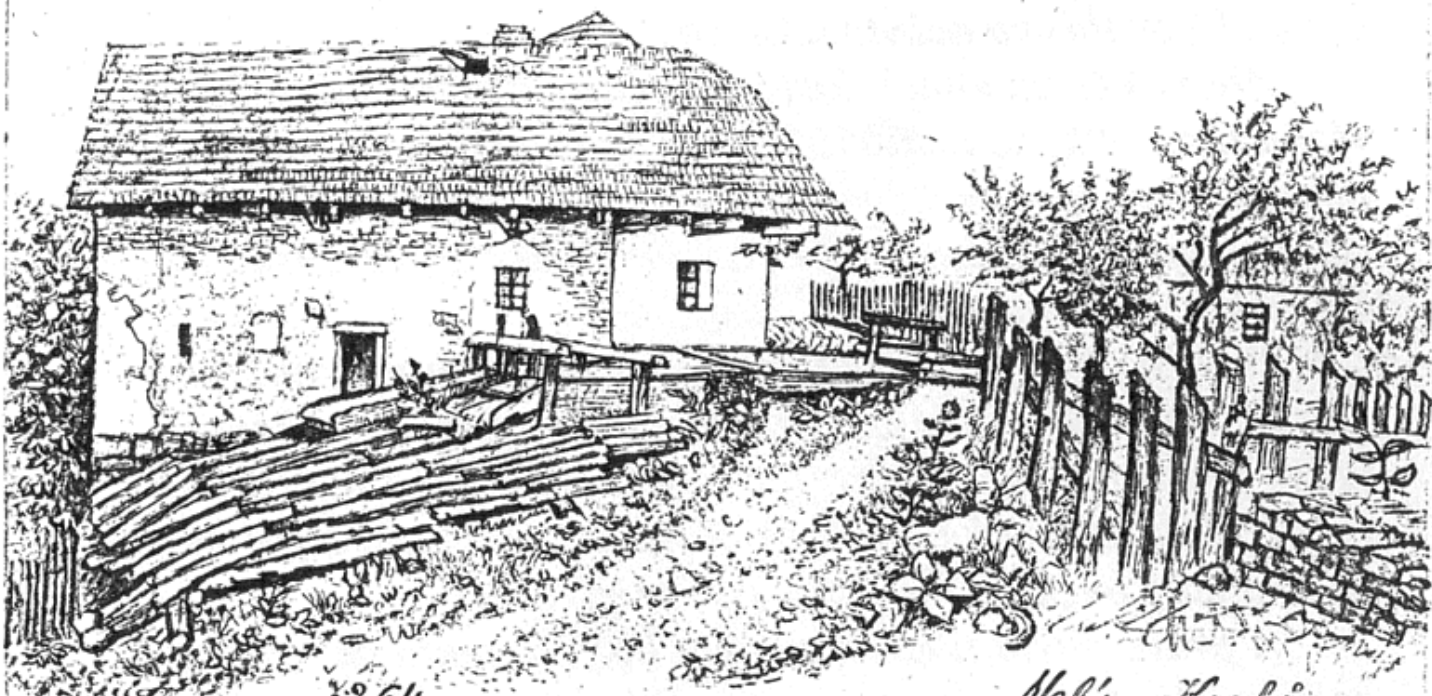
362 261 262

263 5.

Křovická ul.

15.7.7 1892

č. 64.

Mlýn Koubiv as

od r. 1621 - 1880. Tenkrát koupil od nákladníka Jos. Koubka s tím závkem
kemže musí každou várku sled "semletí za částku 20 kr.

Varek bylo ročně 12, a tak mlel o se za tento peníz až do r. 1848

Z toho rodu povstali 4 rodiny ke konci 18. C. - Po 1800 byli: mlýnové,
rukavičkář, kožešník a Matej, co krupář čis. 7. a jeho rod. 4., čtvrtý byl
v Řezku an, syn jeho stane se u dělostřelců přijde k bitvě u Rábu r. 1849 do
Vidně Munitionär a jak setník cihlou xabit v Těšíně jeho choť Teresie Čer-
ný, z Dobrušky myšlařova a syni jejích jest důstojník v Josefově r. 1891 an při-
jel konno svou praotčinu prohlednouti. (F as 1870) 16

Alois Beer: Křovická ulice s náhonem

Zajímavosti

Mlýn loupeživých rytířů

Mnohé v dějinách zůstává neodhaleno. A věci utajené otevírají prostor pro dohady, fantazii a vysvětlení, jejichž smyslem je spíše touha po senzaci, než po historické pravdě. Ta ostatně bývá obvykle méně zajímavá, obyčejná a všední.

Celá plejáda takových bílých míst je i v regionálních dějinách. A protože dějiny Dobrušky a okolí jsou někdy na dochované písemné prameny až příliš skoupé, poskytují pro nejrůznější vybájené doplňovačky opravdu dostatek místa.

Po levé straně, hned na začátku Křovické ulice v Dobrušce, počítáno od kostela svatého Václava, dodnes stojí budova bývalého mlýna. Nejstarší majitel, mlynář Jan Bělohlávek, je zaznamenán na konci 15. století, ale mlýn zde stával již dříve.

Traduje se, že byl vybudován v roce 1361 a jeho původní název zněl „Korečník“. Táž tradice pak vypráví, že mlýn byl po dvě staletí v držení pánů ze Žampachu, rodu loupeživých rytířů, sídlících na hradě nedaleko Potštejna.

Jakým způsobem se stali majiteli mlýna, tradice neuvádí, nicméně až do našeho věku přežíval název „mlýn Žampachů“, nebo „Na Žampachu“. Technickou zvláštností tohoto mlýna byla roubená strouha, vedoucí Křovickou ulicí, která přiváděla na mlýn vodu.

Při velkém požáru města 9. května roku 1806 mlýn vyhořel a podruhé jej oheň zničil v roce 1914. Po obou požárech byl znovu postaven, ale roku 1920 se v něm pod silícím tlakem rostoucí konkurence přestalo mlít navždy.

Ještě donedávna obývaly dům dvě sestry, dcery posledního mlynáře Valáška.

Snad až jejich odchodem z tohoto světa skončila předlouhá, slavná a tak trochu i tajemná historie Žampachova mlýna.

Stará katovna

K nejvděčnějším námětům romantických novel patřili kati a vše, co s nimi a s jejich povoláním souviselo. Pramálo se přitom dbalo na historickou skutečnost, hlavně aby příslušné líčení události (častokrát také vymyšlené) bylo dostatečně tajemné, záhadné a hrůzyplné.

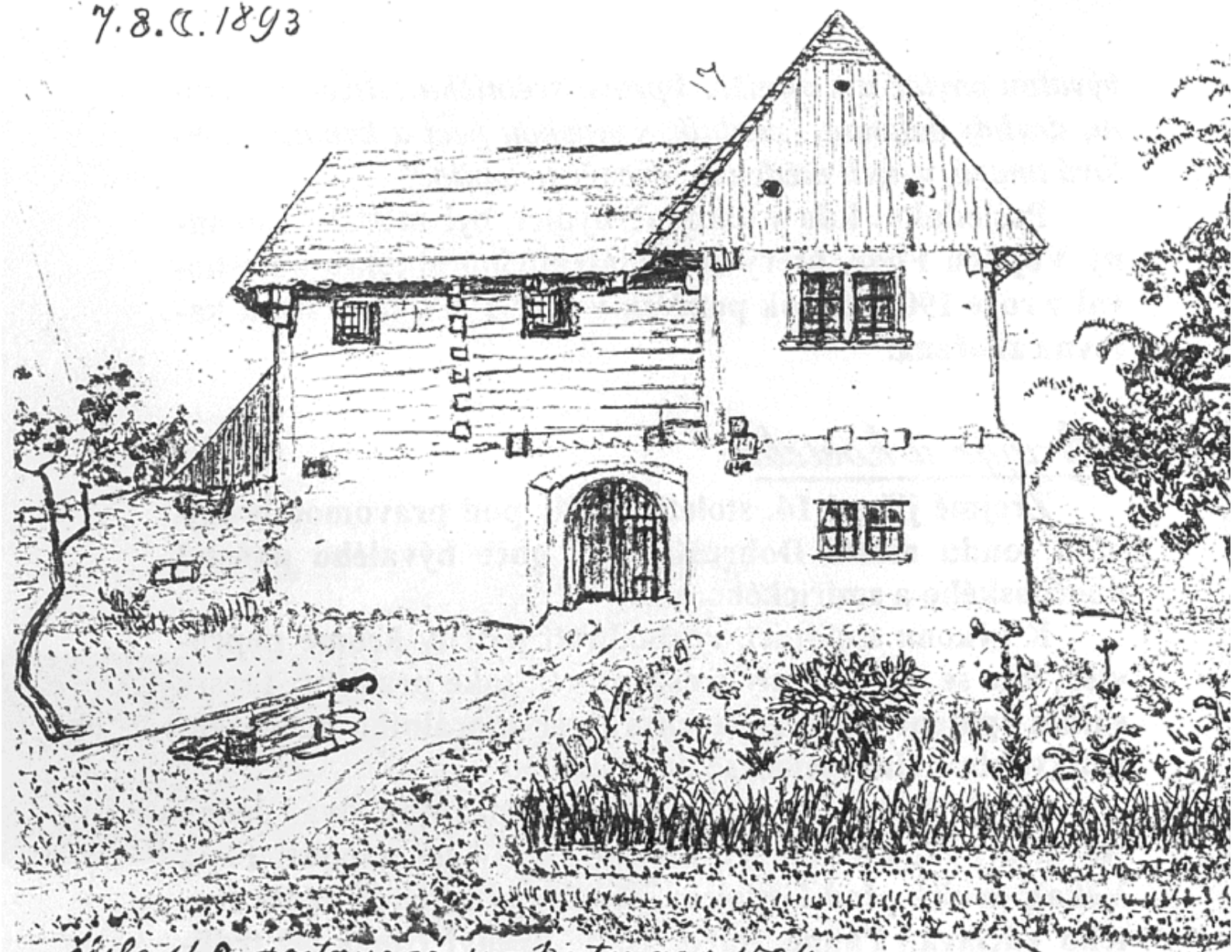
Město Dobruška, které se od roku 1364 pyšnilo výsadním hrdelním právem, mělo k jeho výkonu vlastního kata. V neúplných pramenech je však dochováno jako první jméno popravčího mistra Michala až v závěru 16. století. Posledním dobrušským katem byl František Zelin-ger, za jehož života císařovna Marie Terezie Dobrušce, tak jako mnoha jiným městům, hrdelní právo v roce 1765 odňala.

Kde bydleli nejstarší dobrušští kati, není známo. Víme však, že v roce 1590 postavil mistr ostrého meče Michal novou katovnu na pozemku, který mu darovalo město. Stavba vyrostla na břehu potoka Brtvy, v místech, kde je dnes zahrada Husova sboru. Kati v ní bydleli po celou dobu existence dobrušského hrdelního práva.

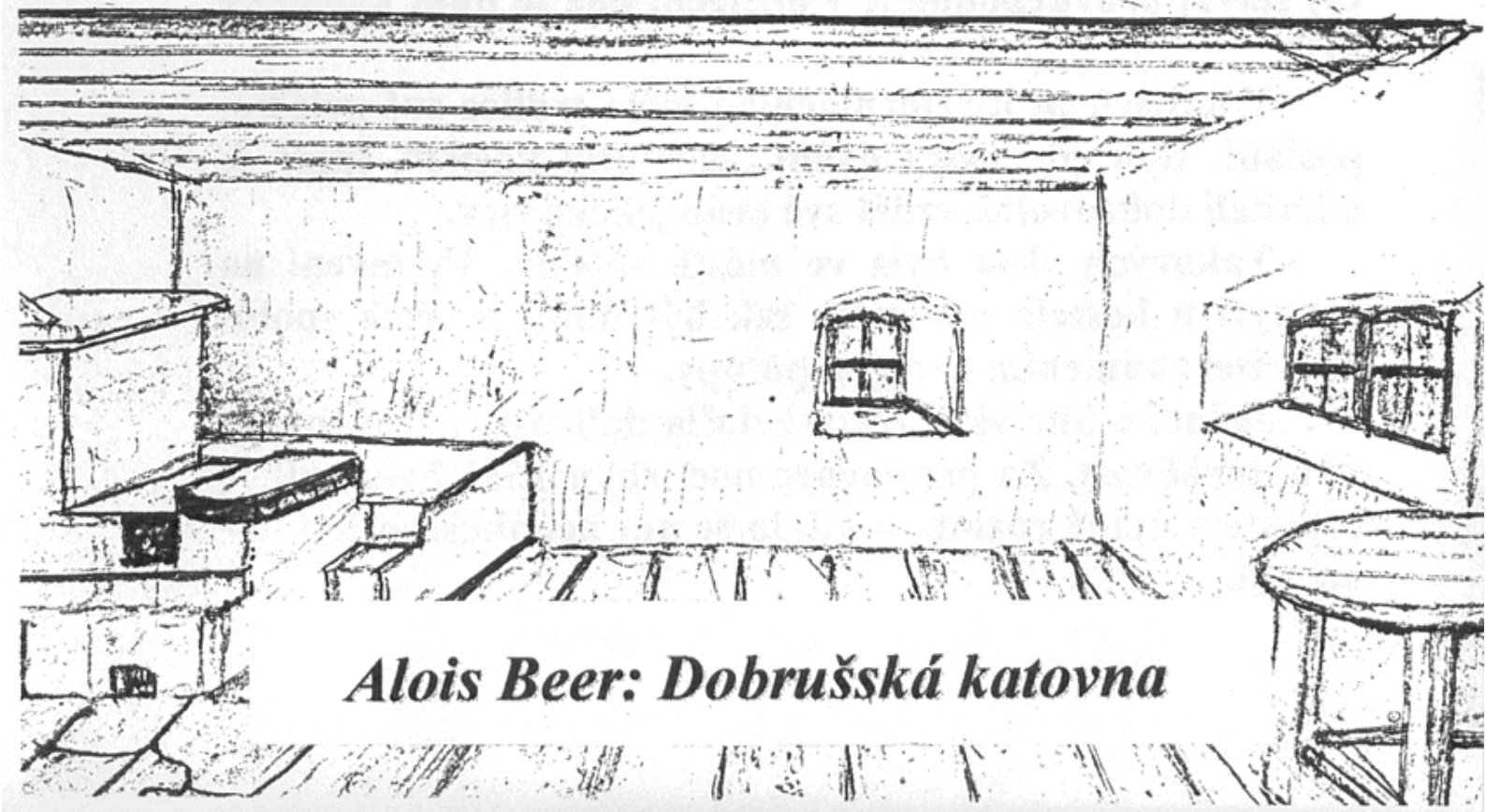
Katovnu zažil i dobrušský malíř a kronikář Alois Beer, z jehož pera se nám dochoval podrobný popis i malířské vyobrazení.

„Ze dvora po 14 stupních kamenných jest pavlač ku komoře ve srubě, z níž jsou dvě okna okenicí zamknutá v čele. Z té pavlače vstoupí se do síně a z ní do komory velké, mající okno velké čtyřhranné do dvora a menší k Pulici na

7.8.1893

= číslo 142 postavené pro káta as r. 1504

Alois Beer: Dobrušská katovna

bývalou pavlač a k ohništi. Vpravo světnička...Jizba přízemní, druhdy šalanda, čeledník, s vysokou pecí a kamna kachlová tmavá, v nich mědenec. Zvenčí se topilo.“

Posledním, kdo v katovně bydlel, byl městský pohodný Vojtěch Flígr, který se z chátrajícího objektu odstěhoval v roce 1907. O rok později, v roce 1908, byla stará katovna zbořena.

Pranýř u kostela

Zřejmě již od 14. století patřily pod pravomoc hrdelního soudu města Dobrušky 132 obce bývalého panství opočenského a smiřického.

K výkonu soudních rozhodnutí patřily kromě popravišť, kde se vykonávaly tresty smrti, také pranýře. Tresty s nimi spojené měly spíše charakter morálního odsouzení delikventa a činu, jehož se dopustil.

Město Dobruška mělo dokonce pranýře dva. Jeden stával u původní radnice (dnešní čp. 14 na náměstí F. L. Věka), druhý před kostelem, zasvěceným tehdy vedle svatého Václava i Panně Marii. Tento pranýř (jinak též trdlice) stával pravděpodobně v místech, kde je dnes kamenný kříž.

V dobách protireformačních měla trdlice své zvláštní poslání. Byli zde vystavováni „zarputilí kacíři“, kteří se odmítali dobrovolně vzdát své evangelické víry.

Takových však byla ve městě většina. Vystavení na pranýři u kostela nemuselo tak být nutně v očích spoluobytel znamením hanby a potupy.

Jednoho dne však zřejmě došla dobuřským evangelíkům trpělivost. Za prosincové noci roku 1631 byla trdlice u kostela úplně rozbita a nikdo se ani nepokusil o její obnovení.

Protireformace přes všechny překážky postupovala dále, i když úplně úspěšná v našem kraji nikdy nebyla. K veřejnému vystavování „kacířů“ u dobrušského kostela však již nikdy nedošlo.

Dobrušská kašna

Kašna bývala za starých dob ozdobou nejvýznamnějšího prostranství ve městě a znakem bohatství měšťanů. Samozřejmě, že měla především své prozaické poslání jako zdroj vody pro obyvatele města.

Až do poslední čtvrtiny 18. století „zdobil“ dobrušské náměstí zřejmě nepříliš vábně vyhlížející rybníček, z něhož odtékala voda otevřeným příkopem do Brtvy. Mimochodem, tento příkop byl definitivně odstraněn až v roce 1853.

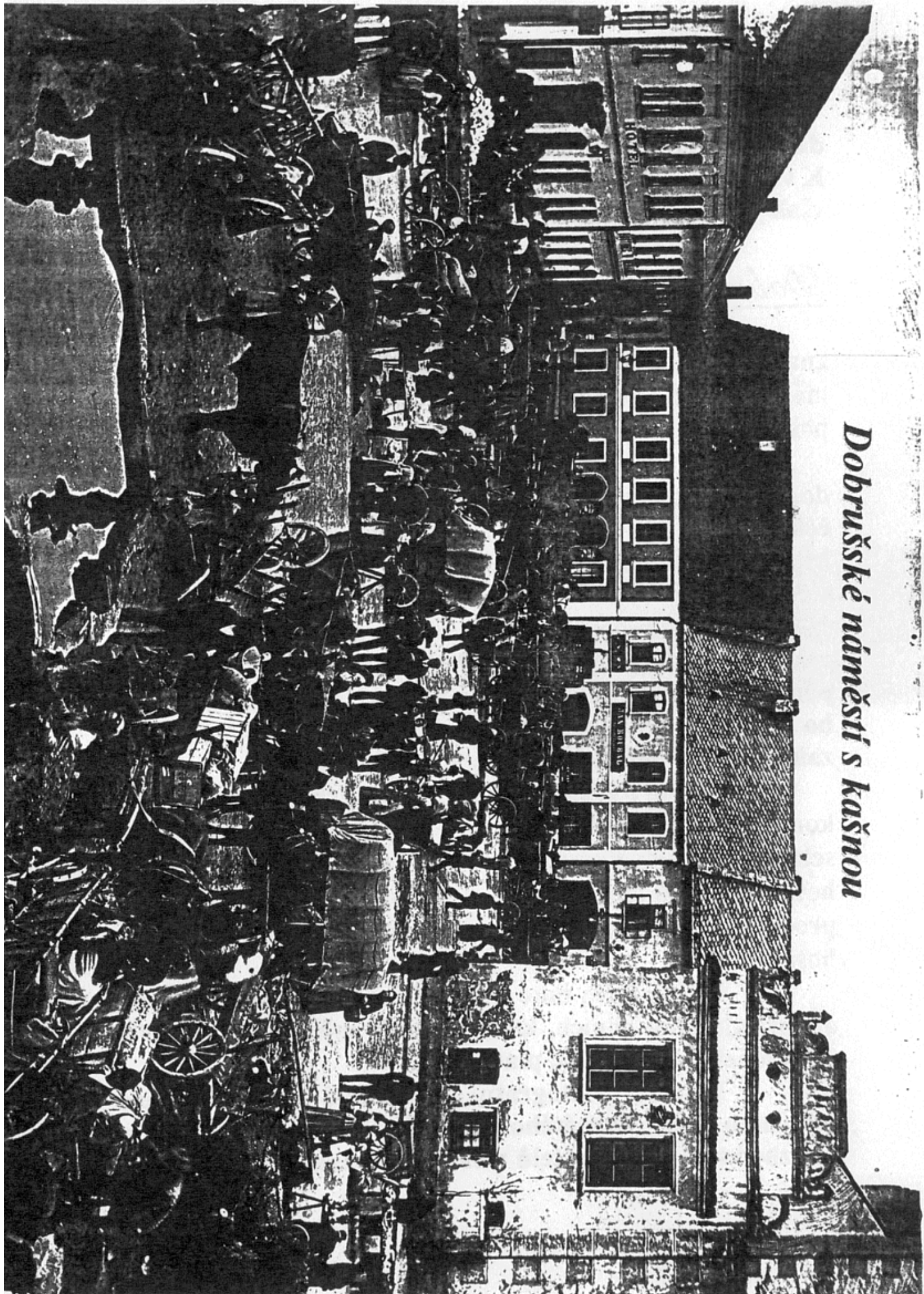
V sedmdesátých letech 18. století se měšťané rozhodli, že nechají na náměstí postavit kašnu. Bylo to pěkné kamenické dílo, slohově pojaté v duchu doznívajícího baroka, i když na potřebnou barokní zdobnost a okázalost zřejmě nemělo město ani dostatek peněz.

Kašna bývala jedním z důležitých míst mezilidské komunikace a výměny informací. Jinak řečeno: lidé se zde scházeli a sdělovali si poslední novinky. Zejména ženy tohoto dobrodiní kašny využívaly, protože pánům posloužila pro tento účel lépe některá z několika desítek dobrušských hospod.

Kašna měla také sloužit jako protipožární nádrž, ale při ničivých ohních, které postihly město v letech 1806 a 1866 nebyla vůbec nic platná.

Poslední fotografii dobrušské kašny máme z prvních let dvacátého století. V roce 1905 byla z rozhodnutí představitelů města zbourána. V dobrušském

Dobrušské náměstí s kašnou

muzeu se nachází kousek kamene, opatřeného městskou pečetí, který pochází z této kašny.

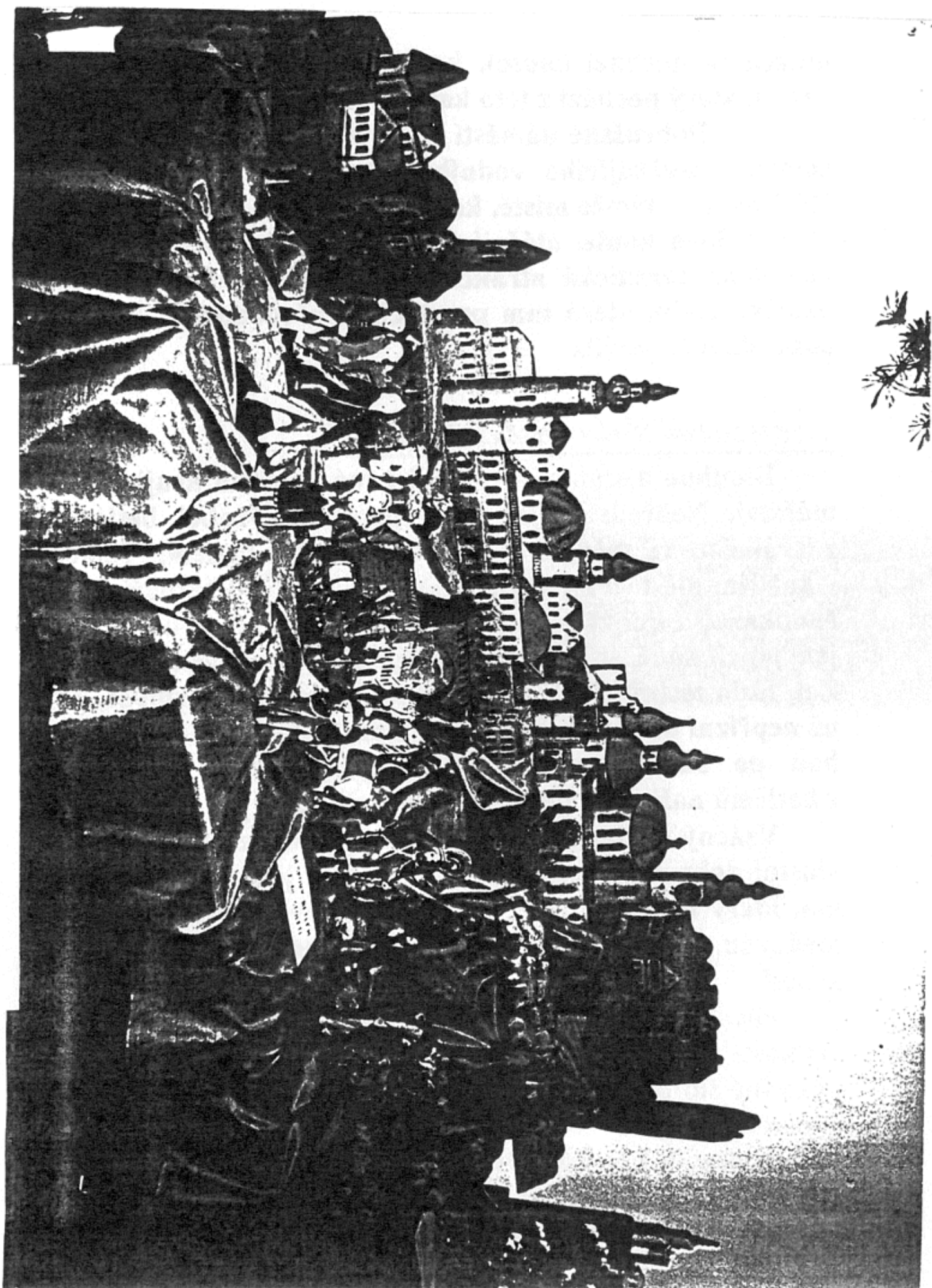
Dobrušské náměstí tak bylo na téměř celé století zbaveno osvěžujícího vodního zdroje. Až teprve v roce 1995 byla na témže místě, kde kdysi stávala kašna, instalována žulová koule, otáčející se na vodním polštáři. Tato novodobá turistická atrakce alespoň částečně vrátila na náměstí vodu, která tam po všechna předchozí staletí neodmyslitelně patřila.

Nejstarší dobrušský betlém

Dlouhou a stále živou tradici má v našem kraji betlé mářství. Nepředstavují ji jen proslulí výrobci betlémů z Králicka, či světoznámý trebechovický betlém. Téměř v každém městě a na každé vesnici byli zruční řezbáři, kteří dokázali z lipových špalíků stvořit díla hodná obdivu nejen jejich současníků, ale i všech generací následujících. Žel, řada těchto pokladů lidového umění přišla vniveč, ať už nepřízní doby, lidským nezájmem a lhostejností, či touhou po snadno získaných penězích, která o mnohý z betlémů naši vlast nenávratně ochudila.

Vzácný betlém, který přetrval více než dvě staletí, vlastní dobrušské muzeum. Jde vlastně jen o torzo betléma, který byl v průběhu věků postupně doplňován a obměňován. Jeho vznik klademe až do druhé poloviny 18. století.

Původ díla je zahalen tajemnou rouškou času. Podle velikosti figur a předpokládaného rozsahu usuzujeme, že původně šlo o betlém, zhotovený zřejmě pro kostel, pravděpodobně pro děkanský chrám svatého Václava v Dobrušce. V Laichterově rodině se traduje, že betlém byl v majetku dobrušského vlasteneckého kupce Františka Vladislava Heka. Ten jej mohl získat do svého vlastnictví

Deskový betlém z 18. století

nespíše po požáru Dobrušky v roce 1806. Tomu by odpovídalo i velmi malé množství figur, které patří ke skupině nejstarších. Dá se usoudit, že ostatní padly za obět' ohni.

Zhruba na počátku druhé poloviny 19. století získává betlém pekař a starosta města František Laichter. V rodině zůstal betlém přes tři generace až do našich časů. V sedmdesátých letech se jako součást rozsáhlého daru rodiny Laichterovy dostal do dobrušského muzea.

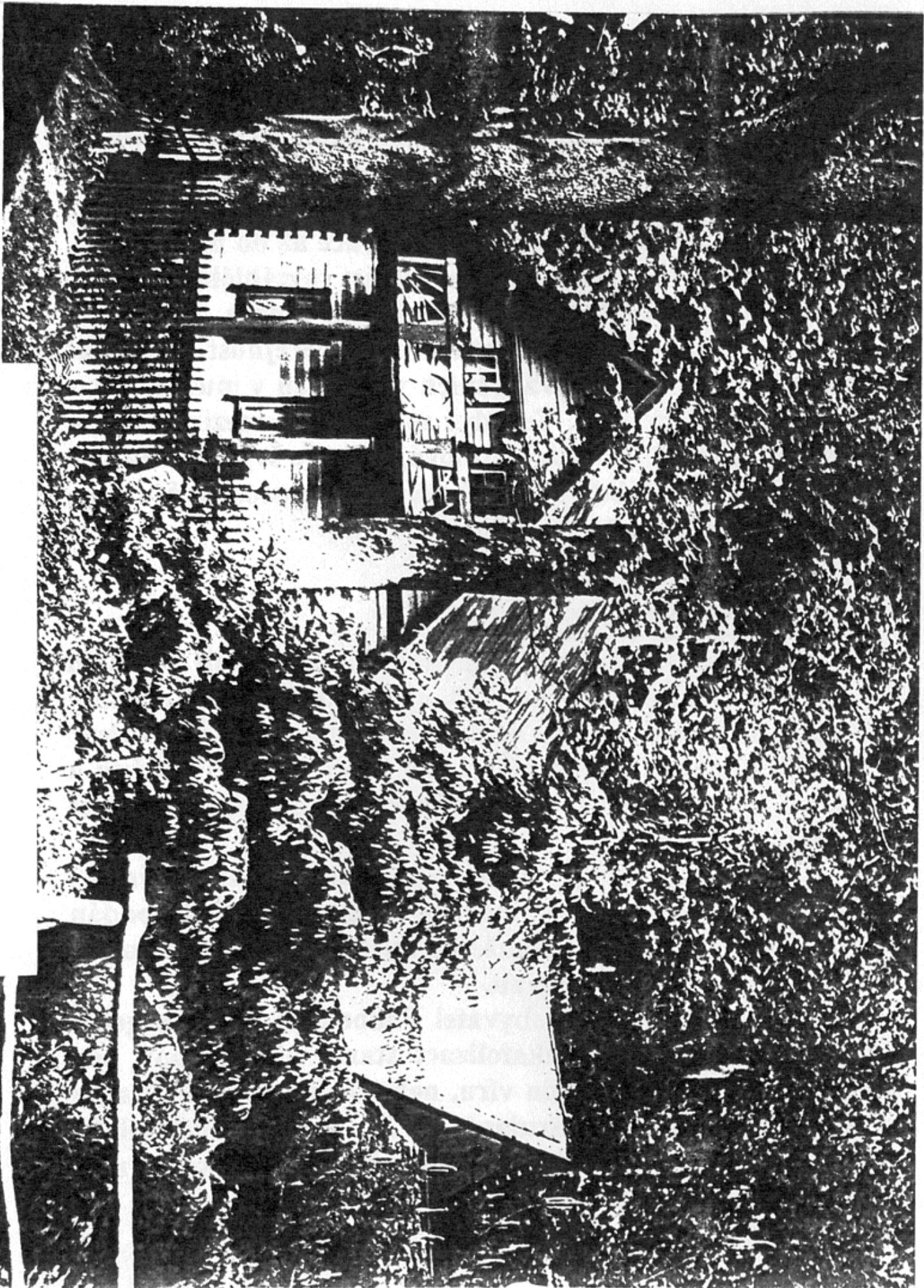
Nejstarší dobrušský betlém může veřejnost obdivovat na každoročních předvánočních výstavách v muzeu. Chyběl pouze několikrát. To když se zúčastnil mezinárodních výstav betlémů v Hradci Králové, nebo ve švýcarském Luzernu. Až tam obdivovali návštěvníci prostou krásu díla, vyšlého z rukou předchozích generací.

Návrat exulantů

Jedním z nejstarších mlýnů v našem kraji je mlýn Poláčkův, dříve Langrův, v Dobrém čp. 86. Jeho počátky sahají do středověku, až do dob, kdy v naší zemi vládl císař a král Karel IV. Nejstarší majitelé mlýna nejsou známi a první mlynář, jehož jméno víme, žil v dobách třicetileté války.

Byl to Jiří Langr, zvaný také Jiřík Dlouhý. Mlýn byl tehdy svobodný, což znamenalo, že mlynář nebyl poddán vrchnosti. Langr měl manželku Justianu, syny Křištofa a Dominika a dceru Marianu.

Tak jako většina obyvatel Podorlicka byl evangelík. V dobách počínající rekatolizace stanul před volbou, zda přestoupit na katolickou víru, nebo odejít ze země. Langr zvolil nelehký úděl exulanta a 28. dubna 1651 odešel s celou rodinou do ciziny. Nechtěl však být daleko od rodné země, a tak se usadil poblíž českých hranic.

Langrův mlýn u Dobrého

Lidské osudy bývají spletité. A tak, zatímco se v doberském mlýně vystříдалo několik majitelů, přežily další generace Langrova rodu celou těžkou éru protireformace v exilu. Některý z jeho potomků se pak vrátil do staré vlasti a usadil se na Moravě. Odtud vyšel koncem 18. století krajanek Karel Langr, který se sňatkem stal majitelem mlýna pod bývalým dobránským hradem. Jednomu ze svých pěti synů pak koupil mlýn v Dobrému.

Historie, trvající téměř dvě staletí, se uzavřela. Do doberského mlýna se v Alexandru Langrovi vrátili potomci dávného exulanta z třicetileté války – Jiříka Langra – Dlouhého. Touha po vlasti, po domově, s níž odcházel, došla svého naplnění až po několika generacích.

Když se po Zlatém potoce plavilo dříví

Jednou se zvědaví novináři ptali téměř devadesátiletého Josefa Pohla, mlynáře z Panského mlýna u Hlinného, kdy se vlastně přesně narodil. Starý pán jim s úsměvem odpověděl: „*Jó, pánové, to já už nepamatuju, to už je tůze a tůze dávno, bylo to na jaře, někdy kolem velikonočních svátků a máma mně vždycky říkala, že jsem připlaval od Sedloňova se dřívím. Jó vono se za mejch mladejch let dříví z panskejch lesů v Hlukách i na Sedloňově plavilo na Opočen po vodě a hlavně za jarního tání, když voda prudce stoupala. Plným korytem mezi vlnami jako střely letěla polena i klády, hnány mocným dravým proudem z hor. Že se na té dlouhé cestě přežil dřívím zdejší chudý lid, je samozřejmé, ale páni neschudli a nezbohatli chudí. A tak se to dříví pravidelně každým rokem na jaře plavilo asi do konce minulého (tj. 19.) století.*“

Plavení dříví po Zlatém potoce patřilo odedávna mezi nejtěžší robotní povinnosti. Plavací službu vyhlášovali při jarních vodách panští hajní. Poddaní, vyzbrojení háky,

Plavení dříví

lemovali celý tok Zlatého potoka a měli za úkol postrkovat polena a klády dále po proudu a uvolňovat dříví, které uvázlo.

Plavba trvala více dní, a tak se vždy na noc dříví zablokovalo umělou hrází v místech, která se nazývala „zbraní“. Na vodní cestě ze Sedloňova byla první „zbraň“ pod Kamenicí. Doplnovala ji ještě další zarážka u Šafářova mlýna. Další „zbraň“ pak byla na Skalce. Odtud se dříví plavilo do panského skladiště „Ellegon“ (též tzv. legonství) na Opočně.

Dříví se plavilo i na dalších vodních tocích v Orlických horách, které bývaly dříve bohatší na vodu, než je tomu v našich dobách. S rozvojem nových, méně namáhavých způsobů dopravy plavení dříví po orlickohorských potocích zaniklo.

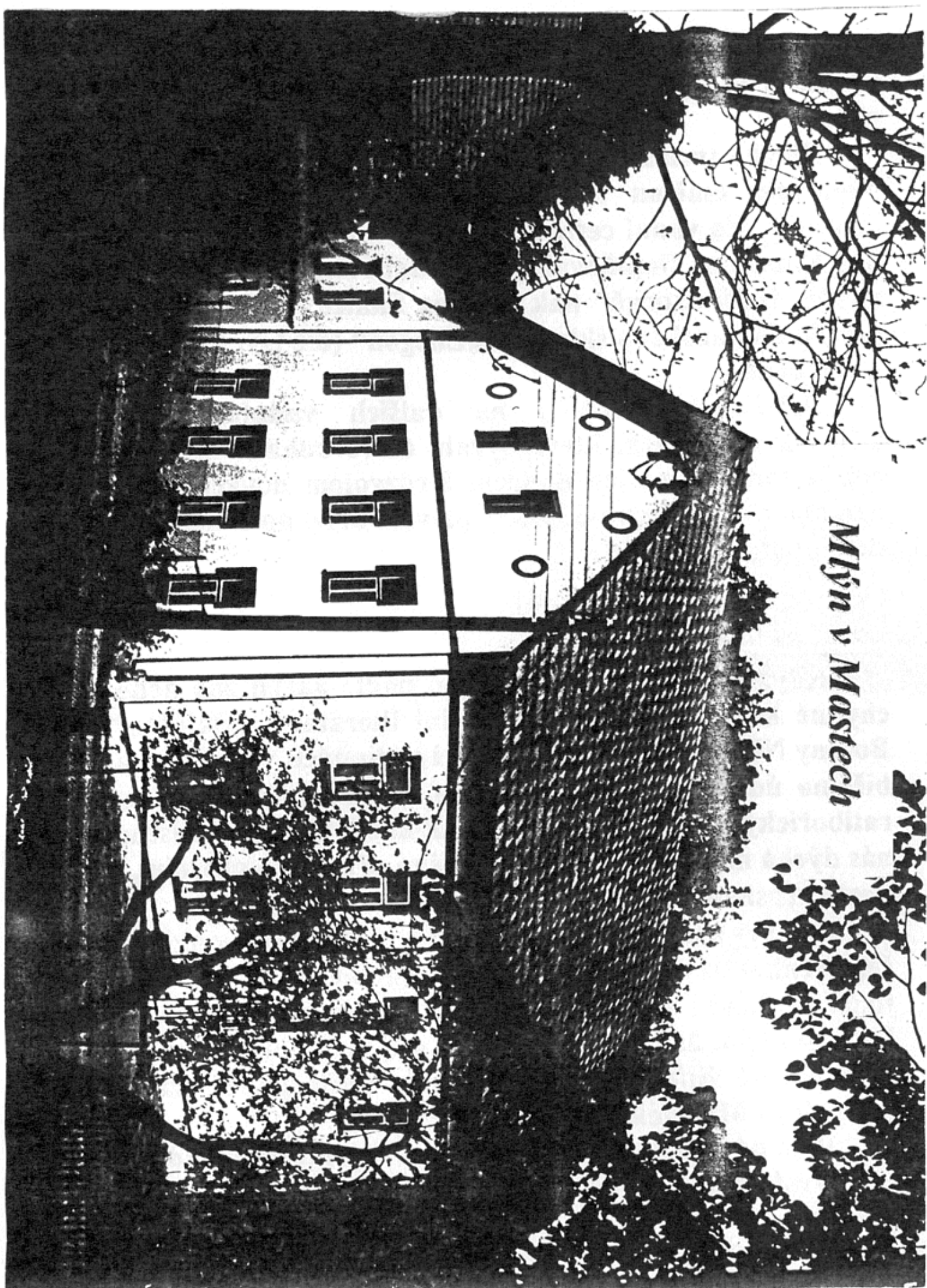
Mančinka ze mlýna

Když ne jinak, určitě alespoň podle názvu zná nepochybně každý klenot naší národní literatury, „Babičku“ Boženy Němcové. Cílem školních i rodinných výletů je Babiččino údolí se Starým bělidlem, Viktorčíným splavem, ratibořickým zámkem i mlýnem. Z každého z těch míst na nás dýchá milá atmosféra poklidného příběhu o prostém, a proto krásném lidském životě.

Postavy a postavičky z „Babičky“ jsou docela obyčejní čeští venkovští lidé a jejich osudy většinou nejsou nijak výjimečné. Snad i v tom je jakési kouzlo a trvalá hodnota tohoto románu. Jeho hrdinové mají své historické předlohy ve skutečně žijících osobách. A tak, vedle jiných, žila i opravdová Mančinka ze mlýna.

Byla dcerou ratibořického mlynáře Antonína Ludra a jak bývalo tehdy zvykem, vyvdala se opět do mlýna. Jejím

Mlýn v Mastech

mužem se stal Antonín Toberný, mlynář z Mastů u Bílého Újezda.

Konec jejího života byl tragicky nešťastný. 22. ledna roku 1871 spadla pod mlýnské vodní kolo. Bylo jí teprve padesát let. Vyprávělo se dokonce, že nešlo o nešťastnou náhodu, ale o vlastní mlynářčinu vůli.

Vlevo od hlavního vchodu na hřbitově v Bílém Újezdě je vysoký bílý náhrobek se jménem Marie Toberná. Aby obdivovatelé díla naší největší spisovatelky měli úplnou jistotu, jsou zde ještě připsána dvě slůvka: hrob Mančinky. Ve stejném hrobě leží i její manžel Antonín, který ji přežil o třináct let. Oba sní svůj věčný sen v jednom z nejkrásnějších míst našeho kraje, lemovaného modrým krajkovím zasněženého panoramatu Orlických hor.

„Hozamlejn“ v Tulešově

Roztodivná bývala místa, kde stávaly staré mlýny. Když se na některá z nich podíváme, zdá se nám dnes až nepochopitelné, že nepatrná stružka, která tudy teče, mohla pohánět tak velké technické zařízení jako je mlýn.

Jedno z takových míst je v lese Tulešov, u cesty mezi Lomy a Prázovou boudou. Ještě v minulém století zde stával jeden z nejosamělejších mlýnů v Orlických horách. Jeho název vypovídal o národnostně smíšené česko-německé oblasti: říkalo se mu „Hozamlejn“, což znamenalo něco jako „zaječí mlýn“.

Tahle samota byla opravdu místem, kde nejčastějšími hosty byli zajíci a jiná lesní zvířátka. Voda přitékala malým potůčkem a byla zachycována do tří nádrží nade mlýnem. Odtud ji pak mlynář pouštěl podle potřeby na mlýnské kolo.

Za posledního mlynáře bydlel ve mlýně také jeho blízký příbuzný, který však, lidově řečeno, neměl všech pět

hromadě. Když přišla do mlýna nějaká návštěva, začal na ni mluvit zvířecími hlasy: mňoukal, štěkal, kokrhal, nebo syčel. Pro situaci neznalého hosta to zajisté muselo být dost nemilé překvapení. Ale ani nejbližší sousedé proto necho-
dili do mlýna příliš rádi.

Tulešovský „Hozamlejn“ byl rozbourán v roce 1881. Vypráví se, že dcera posledního mlynáře vlastní rukou osázela místo, kde mlýn stával, malými smrčky. Lesní vegetace beze stopy pohltila všechny pozůstatky mlýna a procházíme-li dnes těmi místy, jen tiché šumění stromů a vyprávění dávných kronik nám říká, že zde kdysi klapával „Hozamlejn“, jeden z nejzajímavějších mlýnů v celých Orlických horách.

Olej pro malíře

Číslo popisné 4 označovalo v Kounově budovu starobylého mlýna, jehož paměť sahala snad až k počátkům samotné obce. Mlýnu se říkalo také Markův, podle rodu, který byl nejdéle jeho držitelem.

U mlýna stávala také stará dřevěná olejna. Měla vlastní kolo a v jejích stoupách se vymačkával olej ze lněného semene. Kounovský olej byl velice kvalitní a sloužil dokonce i jako lék proti kašli a všelijakým vnitřním neduhům.

Převážná část produkce olejny však měla jiné určení. Používala se pro přípravu barev. A tak díky oleji ze staré kounovské olejny můžeme dodnes obdivovat opočenské či skalecké zámecké salóny, ale především kostely v širokém okolí. Stojíme-li v pokorném údivu před nádherou barokních iluzivních kostelních maleb, připomeňme si, že alespoň trochu podílu na této kráse má i olej z Kounova.

Starou olejnu bychom ve vsi již nenašli. Tiše dožívala, až musela být v roce 1859 zbourána. V mnoha uměleckých

dílech našeho kraje však žije dál a přináší krásné umělecké zážitky stále dalším a dalším generacím.

Doktor Agulár

V 19. století byla dobrušská židovská obec v nejúspěšnější etapě své historie. Postupné uvolňování náboženských svobod znamenalo i pro dobrušské židy otevírání nových možností, zejména ve sféře hospodářské. Postupně se odstraňovaly všechny přehrady, oddělující židy od jejich křesťanských sousedů. Mimo jiné nemuseli už žít odděleně v ghettu na dnešním Šubertově náměstí, ale mohli volně zakupovat domy po celém městě, čehož v hojné míře využívali.

Byla mezi nimi i celá řada osobností, jak například představitel židovské obce Seligman Neumann, který byl i členem městské rady. Snad nejvýraznějším dojmem ze všech dobrušských židů působil doktor Filip Agulár.

Pocházel odkudsi z Balkánu, kde působil jako vojenský lékař. Ze své původní domoviny převzal také pro středoevropské poměry poněkud kuriózní dopravní prostředek – oslíka. Poněkud vrtošivé zvíře ho dopravovalo až do horských vsí. V jedné z nich, Sedloňově, vlastnil Agulár malou sirkárnu.

Zprávy o jeho lékařských kvalitách se nedochovaly. Snad jenom ta, že ještě roku 1866, kdy se po prusko-rakouské válce objevilo několik případů cholery, prováděl tehdy již poněkud neobvyklou prevenci: při ordinaci věšel svým pacientům na prsa váčky s kořením, které měly působit jako ochranné talismany.

Rázovitá postava lékaře na oslíku se stala součástí koloritu našeho města i kraje. Dnes ji připomíná již jen nápis na pomníčku na dobrušském židovském hřbitově: MUDr. Filip Agulár.

S rancem přes hranice

Od poloviny 18. století, kdy bylo od zemí Koruny České navždy odtrženo Kladsko a náš kraj se tak stal krajem pohraničním, začalo se i zde objevovat a rozvíjet pašeráctví. Kvetlo zejména v dobách, kdy byla nouze o práci a v dobách poválečných.

Z Pruska se pašovalo zejména zboží potravinářské: káva, koření, čokoláda, či kakao. Oblíbeným pašeráckým artiklem byl zvláště tabák v různých podobách: doutníky, viržinky, šňupavý tabák, později i cigarety. Tabákové výrobky nacházely odbyt především v místech, kde byly vojenské posádky; v Hradci Králové, Josefově a Jaroměři.

Pašeráci pracovali organizovaně. V okolních vesnicích se vytvářely celé skupiny. Známé byly pašerácké vesnice na Náchodsku (Kramolna, Babí, Poříčí, Lipí, Borová), Rychnovsku (Javornice), Dobrušsku (Nový Hrádek, Sněžné, Janov, Ohnišov, Bačetín, Hroška).

Pašeráky se jen málokdy podařilo polapit při činu. Vpředu chodíval jejich zvěd, jakási průzkumná hlídka, či „volavka“. Jeho ranec byl ovšem naplněn jen slámou, senem, mechem, či starými hadry. Když narazil na hlídku, dal ostatním výstrahu například napodobením ptačích nebo zvířecích hlasů, či hlasitou hádkou s financem.

Pašeráci nacházeli podporu i u obyvatel příhraničních vesnic a samot. Měli zde celou síť bezpečných úkrytů a skrýší, poskytovaných někdy i ze strachu před pomstou.

Jak uvádí Adolf Popelka, vedly hlavní a nejoblíbenější pašerácké přechody oblastí mezi Borovou a Rzy, kde byla nepřehledná krajina s rozsáhlými lesy, v nichž mohli beze stopy a rychle zmizet.

Zanikla dávná sláva pašeráků s rancem přes rameno. Ti moderní, s kamióny a střelnými zbraněmi, to už je úplně jiná kapitola dějin pašování v našem kraji.

První parní kotle v Dobrušce

Průmyslová revoluce nechávala téměř po celé 19. století podhorské městečko Dobrušku bez povšimnutí. Až teprve příchod generace podnikavého Archleba a dvě krajské hospodářské a průmyslové výstavy (1889 a 1892), hlavně ale možnost srovnávání s vyspělejšími kraji naší vlasti, přinesly průmyslový „pokrok“ a podnikání i sem.

Není bez zajímavosti, že mezi první výrazné podnikatelské osobnosti Dobrušky konce 19. století patřila i žena. Paní Novotná, vdova po koželuhovi, začala provozovat hostinec na Zastavilce. Od Feithovy firmy ve Skalici koupila starý parní kotel a vedle hostince nechala vybudovat stoupy na drcení třísla pro koželužnu svého syna Antonína. Aby byla kapacita kotle plně využita, vyrostla vedle ještě pila.

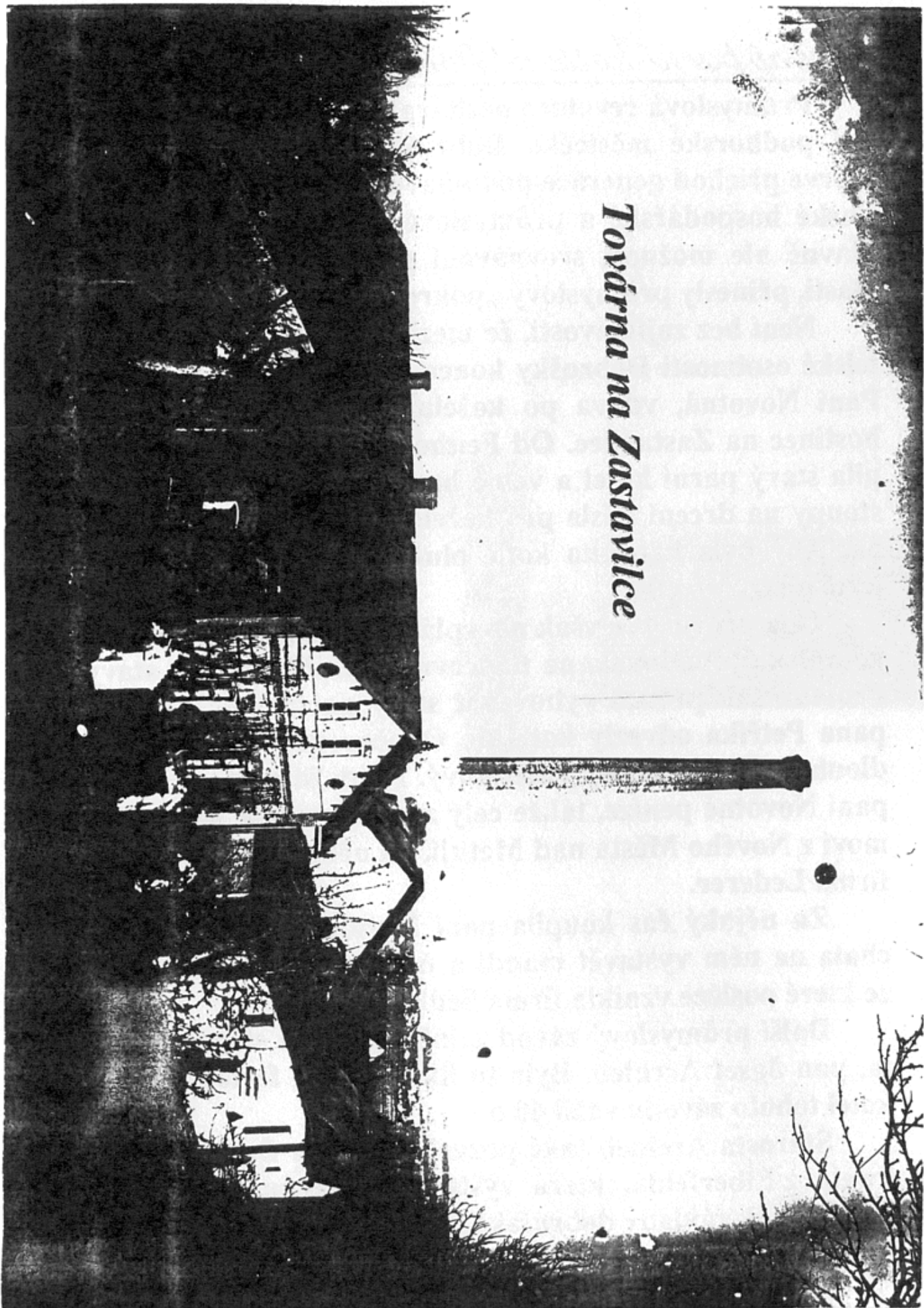
Oba provozy se však nevyplácely, a tak majitelka celý komplex přebudovala na tkalcovnu s téměř šedesáti stavy. Pro tu však přestal vyhovovat starý parní kotel. Povozy pana Petříka odvezly kotel do Opočna na dráhu a zanedlouho odtud přivezly kotel nový. Na další rozvoj chyběly paní Novotné peníze, takže celý závod prodala panu Bohmovi z Nového Města nad Metují, od něhož jej pak získala firma Lederer.

Za nějaký čas koupila paní Novotná pozemek a nechala na něm vystavět mandl a úpravnu textilního zboží, ze které posléze vznikla firma Sedláček.

Další průmyslový závod založil pozdější starosta města, pan Josef Archleb. Byla to likérka „La ferme“ a parí kotel tohoto závodu vážil 40 q.

Starosta Archleb také pozval do města firmu R. Frohwein z Elberfeldu, která vystavěla továrnu na stuhy a položila tak základy dobrušské stuhářenské tradice.

Továrna na Zastavilce

Jak se počestoval dobrušský průmysl

Dobrušské textilní továrny byly založeny německými firmami. I úředníci a mistři v těchto závodech se přistěhovali z Německa a nikdo z nich neuměl česky. V dobrušském vlasteneckém prostředí vznikly obavy z šíření německého vlivu v jinak ryze českém městě.

Tehdejší starosta, pan lékárník Žižka, se rozhodl vytvořit německé textilce českou konkurenci. Za společníka si vybral podnikavého a kapitálově silného pana Nemajera. Celý projekt připravovali v tajnosti, za odborného přispění pana Lenfelda, jediného českého mistra dobrušského závodu firmy Frohwein.

Spiklenci si dokonce objednali tkalcovský stav, který za pomoci pana Petříka tajně dopravili a instalovali na zkoušku v zadních prostorách lékárny. Zkouška se zadřila a podnikatelé započali se stavbou závodu.

Za několik let dokázali, že v tvrdé konkurenci obstojí a posléze se ještě s dalšími továrnami spojili v akciovou společnost, v níž měli pánové Žižka a Nemajer dominantní postavení.

A ještě jeden německý závod v Dobrušce se počestil. To když v letech 1916 – 17 koupili podnikatelé Tošovský a Klausner textilní továrnu v Pulicích od jejího zakladatele Altschula. Ostatní drobné továrničky, závody a dílny byly zakládány a provozovány téměř výhradně českými podnikateli.

Divadelní pec

Dobrušské ochotnické divadlo má předlouhou tradici. Jeho prvopočátky sahají až do závěru 18. století, kde se pojí se jménem slavného vlastence Františka Vladislava He-

ka. Ale prvního skutečného rozkvětu se ochotnické divadlo v Dobrušce dočkalo až ve druhé 19. století.

Samozřejmě, že se tenkrát nehrálo na opravdovém jevišti, vybaveném potřebnou technikou a ozářeném světlem reflektorů, jako tomu bylo (alespoň částečně) ve století následujícím. První stálou „štací“ dobrušských divadelníků byla až do roku 1852 slavná spilka starého pivovaru na náměstí.

Druhým divadelnickým působištěm se stala chalupa, která bývala v Pulické ulici proti malé lávce přes mlýnský náhon. V chaloupce bydlel tehdy perníkářský mistr Barvíř, nadšený divadelník, jehož potomci, dodnes žijící v Dobrušce, po něm asi lásku k divadlu zdědili v genech.

Jak uvádí historik dobrušského divadla, Dr. Josef Káš, hrálo se u Barvířů v letech 1853 až 1857. Jeviště bylo na dřevěných kozách ve větší ze dvou světnic. Mělo kulisy i oponu, obé malované osobně Barvířem. Na jeviště se lezlo oknem, vstupné bylo, co kdo dal. Obecenstvo sedělo na zemi, na židlích i na peci.

A právě na pec všichni současníci nejraději vzpomínali. Sloužila jako oblíbené divácké místo, a protože yla vyvýšená, poskytovala hodnotnější umělecký zážitek. Jednou na ní seděl hrnčíř Cajpl a zvláště vydařené scény při hře „Berounské koláče“ ho tak rozesmály, že se pec pod ním probořila.

Divadelní společnost, jejíž duší byli vedle rodiny Barvířovy i kaplan Víteček a švec Žabka, opustila Barvířův domek v roce 1857, kdy se začalo hrát v domě čp. 43 na rohu Kostelní ulice a Židovského (nyní Šubertova) náměstí. Barvíř, jeho přátelé i legendární pec však vešli natrvalo do dobrušských divadelních analů.

Angažmá v Národním divadle

Již po mnoho generací je snem, představujícím vrchol kariéry každého českého herce, stanout na jevišti naší první scény, pražského Národního divadla. Mnozí vynikající umělci přes veškerou snahu této mety nedosáhli. Jsou sice zlatým písmem zapsáni v dějinách českého divadla, leč ve Zlaté kapličce nad Vltavou jejich hlas nikdy nezazněl.

Ale hned v samých počátcích Národního divadla byla tato pocta nabídnuta dobrušskému ochotnickému herci, panu Ignáci Hoňkovi.

V té době stál v čele Národního ředitel František Adolf Šubert. Rodák z Dobrušky, z města s tradičně širokým ochotnickým zázemím. Na rozdíl od jiných, kteří při dosažení sebemenšího postu v metropoli zapomínají, odkud vyšli, Šubert i v této vysoké funkci udržoval s Dobruškou a jejími ochotníky ty nejvřelejší vztahy.

Není divu, že měl také přehled o tom, jakých uměleckých kvalit dosahují dobrušští ochotníci. A nejlepším z tehdejšího hereckého souboru byl bezesporu Ignác Honěk. V soudobých kritikách je například jeho Josef Kajetán Tyl, titulní postava stejnojmenné hry F. F. Šamberka, hodnocen lépe než v podání tehdejšího hereckého Mistra nad Mistry Jakuba Seiferta.

Hoňkova talentu si všiml i Šubert a v březnu 1885 ho pozval, aby se ucházel o přijetí do Národního divadla. Šubert jako ředitel vystupoval přísně profesionálně, nešlo o žádnou přátelskou protekci. Až teprve na opakované pozvání dostavil se Honěk 20. května 1885 do Prahy. Jeho kvality posuzovali lidé nad jiné povolání: předseda družstva Národního divadla JUDr. Jakub Škarda, básník a dramatik Jaroslav Vrchlický, dramaturg a spisovatel Ladislav Stroupežnický, režisér Kollár a herci Seifert a Frankovský.

Před touto více než renomovanou komisí Ignác Honěk výtečně obstál a bylo mu nabídnuto angažmá profesionálního herce Národního divadla. Avšak z rodinných důvodů si Honěk celou záležitost rozmyslel a lákavou hereckou kariéru nepřijal.

Možná, že to bylo škoda. Jak pro něho, tak pro české divadlo. Historie ale nezná žádná „kdyby“. A tak nám budí alespoň útěchou, že se ochotnickému divadlu upsaly všechny další generace Hoňkových potomků. Na dobrušské ochotnické scéně můžeme toho posledního vidět dodnes. Svému předkovi rozhodně ostudu nedělá.

Zoologická zahrada

Na počátku 20. století, přesněji v létech 1903 – 1909, byla v Dobrušce zoologická zahrada. Pro potěšení dětí i dospělých ji založil a provozoval drogistka Louis Kňourek. Umístěna byla v Kňourkově domě čp. 9 v Kostelní ulici, a to v zadním traktu směrem na Poddolí. Vybudovat ji pomohli zahradník Štětka z Dobrušky, známý všeuměl, a zámecký zahradník Čížek z Opočna.

Ve voliérách, klecích a akváriích se prohánělo 10 až 12 opic, liška, rybky, bílé myši a zlatým hřebem byl vzácný sup. Krmení a ošetřování zvířat, údržba a vylepšování zahrady přinášelo nemalé starosti a stálo Kňourka i mnoho peněz.

Provozování zoologické zahrady dostávalo občas jejího majitele do zvláštních, až nepříjemných situací. Jednou při krmení utekly všechny opice a sousedé je honili po okolních střechách. Jindy se tak rozmnožily bílé myšky, že jich bylo na čtyři stovky. Pan Štětka, který zvěř krmil, udělal dřevěné bedničky a myši se po párech posílaly poštou známým pro radost.

František Adolf Šubert

Kňourkova zoologická zahrada

Nejvíce starostí bylo se supem, který rostl tak, že mu musela být udělána velká klec, zapuštěná do země. Když už si Kňourek nevěděl se supem rady, nabídl mu opočenský Colloredo-Mansfeld, že si ho vezme do své sbírky. Ovšem pouze mrtvého; ale ani zastřeleného, ani otráveného. Řešení se našlo. Kňourek najal dobrušské řezníky a ti supa uškrtili. Opočenský kníže pán byl spokojen a supa koupil.

Po tragické smrti Louise Kňourka v roce 1909 dobrušská zoologická zahrada zanikla.

Novákovo mazání

Koncem 19. století působil v Dobrušce lékař MUDr. Novák. Po náhlém ochrnutí byl odkázán na invalidní vozík. Sestavil recept na tzv. „Novákovo mazání“, které léčivě působilo na řadu různých neduhů. Recept svěřil drogistovi Kňourkovi, který začal mazání vyrábět a prodávat.

Když to zjistil lékárník Žižka, přišel za doktorem Novákem s nabídkou, že za tisíc korun recept odkoupí. Novák ale odmítl. Žižka pak oznámil u lékárnického grémia, že drogista Kňourek vyrábí lék obsahující jedy. Kňourek se zalekl a společně s doktorem Novákem vyměnili jedovaté látky za neškodné.

Po Kňourkově smrti znovu přišli z Žižkovy lékárny se žádostí o odprodej receptu. Recept znal ovšem jenom zaměstnanec Tůma, který padl ve válce. U Kňourků však zůstalo jeho oblečení a v jednom saku byl notes s receptem na lék. Mazání se pak znovu začalo vyrábět a získalo velkou popularitu.

Motýlí oblak

Různé katastrofy, živelné pohromy a nezvyklé přírodní jevy byly vždy vděčným námětem pro kronikáře. Šlo vlastně o vytržení (byť někdy nepříjemné) ze stereotypu všedního dne. Nacházela zde své ukojení i stará lidská touha po senzacích, zvláštnostech a kuriozitách.

V kronice skuhrovského kantora Lukavského z 18. století najdeme barvitě popisy náletů žravých kobylek, na jejichž křídlech mělo být hebrejským písmem napsáno poselství o Božím trestu.

Mnoho kronikářských zápisů vypráví o ničivých povodních, vichřicích, ohromných sněhových přívalech, nebo o přemnožení některého živočišného druhu s katastrofálními následky pro zemědělství či lesní hospodářství.

Zvláštní mezi zvláštními je zpráva mělčanského kronikáře Jana Ev. Kupky, vztahující se k roku 1937. Na rozdíl od starých kronikářů byl Kupka velmi věcný a objektivní, a tak vám jeho informaci předkládám v plném znění a beze změn.

„18. července kol 9té hodiny ranní bylo zde pozorovati zvláštní přírodní zjev. Statisíce bílých motýlů poletovalo ve vzduchu směrem od severu, a podobalo se toto tažení motýlů jako chumelka, i jinde to bylo pozorováno.“

Kronikáři byli lidé velmi vnímaví s citlivým smyslem pro detail, se schopností vycítit a popsat atmosféru své doby i s událostmi, které v nás vyvolávají lehké pousmání, jež však u současníků byly senzacemi nejvyššího významu.

Pašeráci a vrazi

Své osudy nemají jen lidé, ale i věci neživé. Hlavně historie budov bývá velmi pestrá a zajímavá. Podívejme se,

čeho všeho byl svědkem Šerlišský mlýn v Deštném v Orlických horách.

Jde o jeden z nejvýše položených mlýnů v Orlických horách. Postavili jej někdy na počátku 18. století jenom malý kousek od pramenů říčky Bělé. Vedla k němu jen neschůdná cesta, takže mlel asi jen pro vlastní potřebu a pro potřebu hospodářů z nejbližšího okolí.

Zatímco v jeho staré historii nic mimořádně pozoruhodného nenacházíme, novější dějiny mlýna jsou pro senzacechtivé přímo lákavou kořistí.

V roce 1922 mlýn vyhořel a k původnímu účelu již nebyl obnovován. V průběhu následujících dvou let byl přestavěn na turistickou chatu s ubytovacími pokojíky. Chata v klidném a tichém horském údolí se stala vyhledávaným místem odpočinku, zejména pro zahraniční návštěvníky. Mimořádné oblibě se těšila u hostů z Německa.

V dalších letech se chata postupně stávala opěrným bodem jednoho ze starých nelegálních způsobů obživy – pašování. Blízkost hranice vytvářela spolu s velmi členitým a lesnatým terénem téměř ideální podmínky pro pašeráky. Financové si mohli nohy uběhat, ale chytit někoho při činu se jim podařilo jen zřídkakdy.

Přišel podzim roku 1938 a Šerlišský mlýn se ocitl v území přičleněném k Hitlerovu Německu. Záhy se změnil v přísně vojensky střežený objekt. Všude kolem byly po zuby ozbrojené esesácké strážce, ale snad ani tito smrtihlavové pořádně nevěděli, koho vlastně hlídají.

Proslýchalo se, že Šerlišský mlýn hostí ve svých zdech nejvyšší pohlaváry tzv. Protektorátu Čechy a Morava i Velkoněmecké říše. Měl zde pobývat sám říšský ministr propagandy Joseph Goebbels, vrahové našeho národa Karl Hermann Frank a Reinhard Heydrich i jiní, méně významní hrdlořezové.

Druhá světová válka měla v našem kraji právě u Šerlišského mlýna svou tragickou dohru. V květnu 1945, v době, kdy už bylo o všem rozhodnuto, byla v blízkosti mlýna postřílena tzv. revolučními gardami skupina německých osob. Bez procesu, bez soudu, snad jen z touhy zabít...

I taková byla historie Šerlišského mlýna.

Události a historky

V dobách kalicha

Starobylé městečko Krčín stávalo již v dobách, kdy po dnešním Novém Městě nad Metují nebylo ještě ani vidu, ani slechu. Krčín byl výhodně položen u Metuje na obchodní stezce, spojující významné cesty Kladsko-polskou od Náchoda a Trstenickou od Litomyšle. Až teprve na přelomu 15. a 16. století zakládá Jan Černčický z Kácova na ostrohu nedaleko Krčina Nové Město Hradiště nad Metují.

Počátek předchozího století, patnáctého, byl zcela ve znamení husitského hnutí. Myšlenky husitské reformace církve i společnosti zapustily ve východních Čechách hluboké kořeny a našly si cestu i do kraje pod Orlickými horami. Jednou z opor husitství se stali i obyvatelé městečka Krčina. V následujícím období zde byla také jedna ze základů rodící se jednoty bratrské.

Na opačném pólu rozrůzněné společnosti stála většina místní šlechty, která se hlásila ke katolictví, k římské církvi. Jedním z těch, kteří byli obzvláště činorodí, byl i pan Hynek z Červené Hory.

V roce 1420 vpadl se svými lidmi do Krčina. Počínal si jako zběsilý a nikoho nešetřil. Na dotvrzení svého opovržení husity vjel na koni až do kostela. Kněze, který zde vysluhoval podobojí, probodl a kalich mu vytrhl z ruky. Nabral do něho vody a podával svému koni, přičemž posměšně volal: „Hle, můj kůň je také podobojí!“

Hynkova rouhačská svévole však měla být brzy potrestána. Jeho hrad na řece Úpě husité dobyli a do základů pobořili.

Atentát na svatého

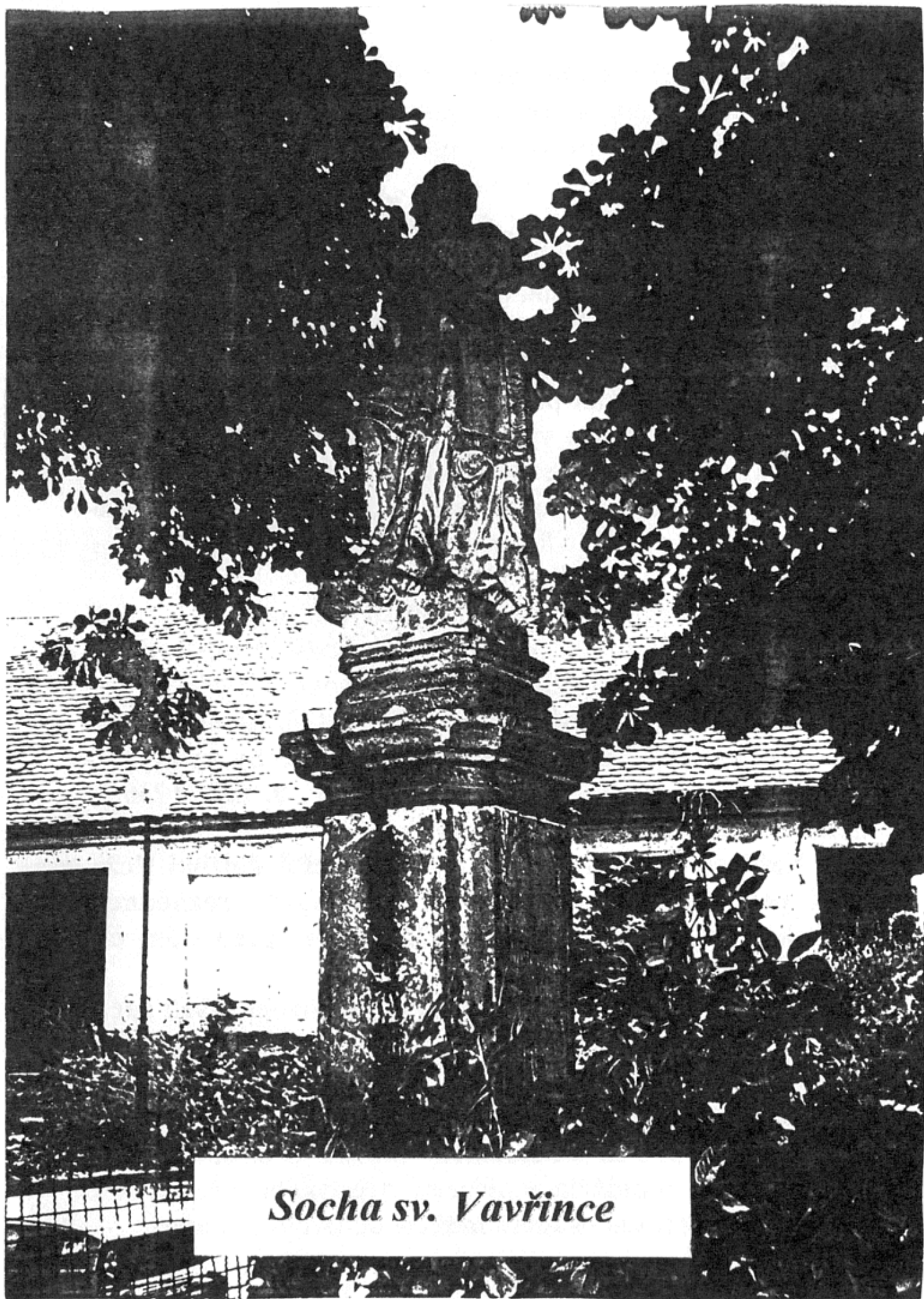
V roce 1733 začal královéhradecký sochař rakouského původu Ondřej Decker vytvářet jednu z dominant dobrušského náměstí – mariánský sloup, který měli obklopovat čtyři svatí: Václav, Jan Nepomucký, František Xaverský a Florián. Žádný, kdo projížděl městem, neměl toto dílo minout, a tak mělo navždy hlásat slávu svaté církve katolické.

To bylo velmi důležité v kraji, kde sto let po vydání Obnoveného zřízení zemského, jež navždy zakazovalo jiné náboženství, než katolické, stále ještě žilo „skryté semeno“ tajného evangelictví. Nedokázaly je vymýtit ani misijní výpravy těch nejkvalitnějších věci znalých jezuitů, jakými byli například František Mateřovský nebo Antonín Koniáš.

V předchozím roce dokonce vypukla otevřená rebelie ve vesnicích okolo Českého Meziříčí. Zabíraly se kostely a sloužily se v nich evangelické bohoslužby. Rebelové žádali dokonce, aby jim vedle řady jiných byl vydán i kostel sv. Ducha u Dobrušky. Znamená to, že i v tomto městě jsou jejich souvěrci, i když o sobě zatím nedali veřejně vědět. Ostatně, před sto lety byla Dobruška jediným podorlickým městem, které se připojilo k ozbrojenému protikatolickému povstání. A potomci rebelů zde stále žijí.

Mistr Decker s prací nespěchal. Popravdě řečeno, přes všechno pobízení trávil raději čas v dobrušských šencích, kde holdoval truňku tak, že až bylo někdy hanba pohledět.

Přesto se z kamenného bloku červeného pískovce pozvolna rodila první postava. Moc na ní záleželo. Šlo o svatého Františka Xaverského, jezuitského misionáře, který zde měl připomínat sílu a moc tohoto všudypřítomného řádu.

Socha sv. Vavřince

K dokončení sochy zbývalo již jen opravdu málo, když došlo k tomu neštěstí. Jednoho rána, když se chtěl Mistr Decker opět pustit do díla, zůstal před kamennou sochou stát sám jakoby zkamenělý.

Jezuitský svatý měl uražený nos a aby nebylo pochyb, že nejde o náhodu, kámen, kterým byl zločin spáchán, položil pachatel soše na hlavu. Mistr Decker okamžitě uvědomil městskou představenost i pana děkana a poté zapadl do nejbližšího šenku, aby se z té rány vzpamatoval.

Rychtář se svými pomocníky ihned zahájil vyšetřování. Je třeba říci, že se vyšetřovalo dlouho a že se vyšetřovalo důkladně. Dokonce tak důkladně, že se nakonec nevyšetřilo vůbec nic. A nebo, možná, že se nic vyšetřit nechtělo. Vždyť šlo o jezuitského svatého a ve městě žili tajní evangelíci.

Ondřej Decker se znovu pustil do práce. Dobrého kamene mu bylo líto, a tak celé dílo zmenšil a místo Františka Xaverského z něho vytvořil svatého Vavřince. Ale stejně mu (Deckerovi) to nebylo moc platné. Za nějaký čas byl pro nemírné pití díla zbaven a zbylé sochy za něj dokončil vamberecký sochař Jan Melnický. 9. září 1736 je děkan Ceresola slavnostně posvětil.

Nešťastná socha však procházela ještě dalšími složitými peripetemi osudu. V roce 1887 byla z rozhodnutí městské rady přemístěna k potoku Brtvě, před dům čp. 172, dnes již zbořený.

Červený pískovec, ze kterého je zhotovena, však začal nezadržitelně chátrat. Neúspěšný byl i pokus o záchranu v roce 1933. Až roku 1982 zhotovil pan Josef Holanec na objednávku Klubu přátel Dobrušky a okolí kopii sochy. Originál byl uložen v Městském muzeu a odtud posléze přemístěn do lapidária v přízemí Městského úřadu, kde dílo s tak pohnutým osudem můžete obdivovat dodnes.

Císařovna ve mlýně

V historii starých mlýnů najdeme často události a příběhy nadmíru pozoruhodné. Dokonce tak pozoruhodné, že si nemůžeme být jisti, zda se odehrály doopravdy, či zda se na jejich vzniku dodatečně nepodílela značná dávka lidské fantazie a senzacechtivosti.

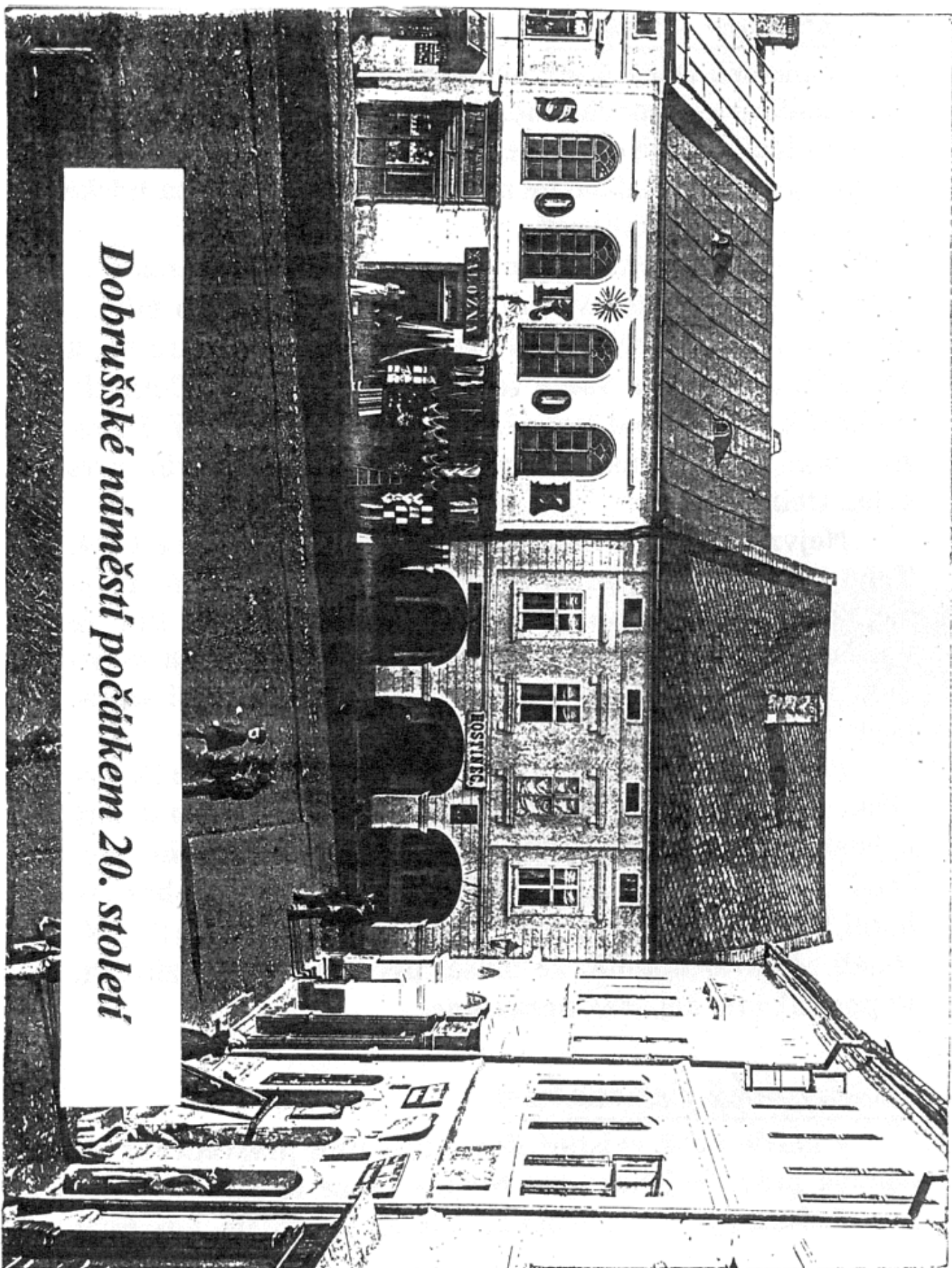
Na samém konci Dobrušky, směrem k Opočnu, stávala až do roku 1960 starobylá budova roubeného mlýna, zvaného „Na Zastavilce“. Ke mlýnu patřila také krčma, u které byla zastávka všech formanských povozů. Dopředu na kozlík pak přisedl trubač, po straně vozu umístil červený praporek a s hlasitým troubením doprovázel vůz přes celou Dobrušku.

Nejvzácnější návštěvu měli na Zastavilce v roce 1774. Tehdy zde prý projížděla samotná císařovna Marie Terezie, která táhla s vojskem směrem ke Kladsku. Prý se v krčmě pozdržela na občerstvení (podle některých zvěstí dokonce na nocleh) a na znamení své spokojenosti se zapísala do pamětní knihy.

Pravdy na tom asi příliš nebude, ale na slávě to Zastavilskému mlýnu příliš neubírá. Vždyť zřejmě jde o druhý nejstarší mlýn v Orlických horách a Podorlicku, jehož počátek sahá až k roku 1520. Byl to mlýn svobodný, bez robotní povinnosti, a klapával až do roku 1911. Za další půlstoletí zchátral natolik, že musel být v roce 1960 zbořen. Vzpomínka na něj však nezanikne.

Dobrušský penězokaz

V každé době existují lidé, kteří jsou přesvědčeni, že poctivá práce je jenom pro hlupáky a že je až posledním prostředkem, jak se domoci bohatství. Od chvíle, kdy byly

Dobrušské náměstí počátkem 20. století

vynalezeny peníze, začínají se svým „řemeslem“ také jejich falšovatelé – penězokazi.

Mezi lidmi, kteří měli nepochybný talent pro svou práci, patřil dobrušský soused Jan Wolf. Živil se jako mědirytec, což bylo na začátku 19. století a zvláště na malém městě povolání, které z nikoho finančního magnáta neudělalo. Pro šestičlennou rodinu to bylo asi dost skromné živobytí. Wolfův pozdější společník, Jan Janata, měl ještě o jednoho potomka víc. Jako obecní policajt mohl také dost těžko přemýšlet o kariéře, která by mu nasypala peněz jako z pohádkového oslíka.

A tak nejprve zřejmě červíček a pak pořádný červ začal nahlodávat Wolfovu a Janatovu poctivost, až se jeho úsilí dočkalo úspěchu. Mědirytec Wolf jezdil po výročních trzích a prodával obrázky. Navštěvoval i Vamberžice a další místa, kde bývalo velké shromáždění lidí a ráj pro obchodníky všeho druhu.

Nejenom, že tam prodával, ale také kupoval. Peníze, kterými platil, byly však falešné. Celá aféra začala zřejmě roku 1802. Tehdy se Wolfově rodině začalo náramně dobře dařit. Koupili si domek a ochotně vypomáhali četnými půjčkami sousedům. Falšování rozjel Wolf ve velkém, a tak potřeboval společníka, kterým se po kratším váhání stal Janata.

Ale jak praví staré přísloví: tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne. Došlo i na padělatele Wolfa a byly to staré hříchy, jež se staly příčinou jeho pádu.

Již před lety se pokoušel padělat stříbrné dvanáctikrejcarové mince, při čemž mu pomáhal truhlář Václav Pokorný. Ale brzy toho nechali, protože se jim to nevyplácelo.

Dobrušská radnice

Pokorný závistivě sledoval Wolfovo rostoucí bohatství, až ho nakonec udal u krajského soudu. Okamžitě bylo zahájeno vyšetřování, které odhalilo, že Wolf vyrobil 800 kusů pětizlatkových bankovek, z nichž polovinu dal do oběhu Janata. O výtěžek se pak dělili rovným dílem.

Wolf i Janata byli v květnu 1805 zatčeni a téhož roku zasedl krajský soud. Janata se přelíčení nedočkal, zemřel ve vyšetřovací vazbě. Wolf byl odsouzen ke třiceti letům těžkého žaláře, ale již v roce 1807 zemřel v pevnostním vězení Terezín. Tím také definitivně skončila jediná penězokazecká aféra v dějinách Dobrušky.

O bohatém mlynáři Langrovi

Nejen v pohádkách chodili světem krajánci. Vyučení mlynáři, kteří neměli vlastní mlýn, putovali po světě, sbírali zkušenosti a patřili vždy mezi vítané hosty. Do mlýna pod zbytky starodávného dobřanského hradu přišel v roce 1783 mladý krajánek Karel Langr. Mlynář Mádr ho přijal a nikdy nelitoval. Langr byl obratný a šikovný, a tak, když se za nějaký rok začal ucházet o ruku mlynářovy dcery Marie, rád mu ji „pan otec“ dal.

Nový mlynář se opravdu uměl ohánět a za krátkou dobu nashromáždil značné bohatství. Mezi lidmi se však vyprávělo, že ne za vším Langrovým majetkem stála práce. Za napoleonských válek jel prý mlynář jednoho mlhavého podzimního dne do Dobrušky. Nedaleko města uviděl na cestě okovanou truhlici, která pravděpodobně sjela při rychlé jízdě z některého vojenského vozu. Mlynář do truhlice nahlédl a ke svému údivu zjistil, že je až po okraj naplněna penězi.

„Proč by peníze, určené na zabíjení, nemohly posloužit lepšímu účelu?“ pomyslil si mlynář. A protože poblíž

nebyl nikdo, komu by bylo třeba něco vysvětlovat, naložil opuštěnou truhlici na svůj vůz a rychle obrátil k domovu.

Langr byl proslulý dobročinností, laskavostí a zbožností. Mimo jiné nechal postavit kamenný kříž u mlýna v Dobrém a další před školou v Dobřanech. Do dobřanského kostela daroval také obrazy Křížové cesty.

Každému ze svých pěti synů zanechal jeden mlýn. Zemřel jako třiasedmdesátiletý v roce 1838 a na jeho náhrobku na dobřanském hřbitově se skvěl vděčný nápis: „Rodičům svým přemilým, kteří zde v Pánu odpočívají a slavného z mrtvých vstání očekávají. Památku tuto činějí synové:

František Langr, mlynář z Dobřan

Hynek Langr, mlynář ze Sněžného

Antonín Langr, mlynář z Ohnišova

Karel Langr, mlynář z Poříčí

Alexandr Langr, mlynář z Dobrého.“

Loupežníci ve mlýně

Každá válka ničí nejen lidské životy a osudy, ale také charaktery. Stejně tak tomu bylo i s první světovou válkou. Vybojovanou a mnoha životy zaplacenou samostatnost a svobodu si někteří lidé vykládali jako příležitost ke snadnému a rychlému zbohatnutí, a to i na úkor svých bližních.

Také v našem kraji se někdy v letech 1923 a 1924 objevila a začala řádit tlupa loupeživých dobrodruhů. Přepadávala a vykrádala zejména odlehlé samoty a četníci, kterých bylo málo, mohli jen s bezmocným vztekem zaznamenávat nová a nová vloupání.

Na rozcestí mezi Kounovem, Nedvězím a Bystrým v čp. 6 stával mlýn, který v té době patřil bratrům Poulovým. Jednoho večera se oba bratři vraceli odkudsi domů,

když si všimli dlouhého žebříku, přistaveného k okénku lomenice.

Hned usoudili, že něco není v pořádku. Žebřík rychle skáceli a přivolali na pomoc sousedy. Některým vetřelcům se sice podařilo uprchnout, ale dva byli polapeni a aby to nezůstalo jen na ně, prozradili četníkům i všechny své kumpány.

Šlo o partu povalečů z Dobrušky, ale do celé aféry se zapletli i „počestní“ občané, kteří od zlodějů kradené zboží pod cenou kupovali, nebo s ním dokonce dále obchodovali. Díky pohotovému zásahu bratrů Poulových a jejich sousedů byla celá loupežnická banda pochyтана.

Dezertér do mlýna

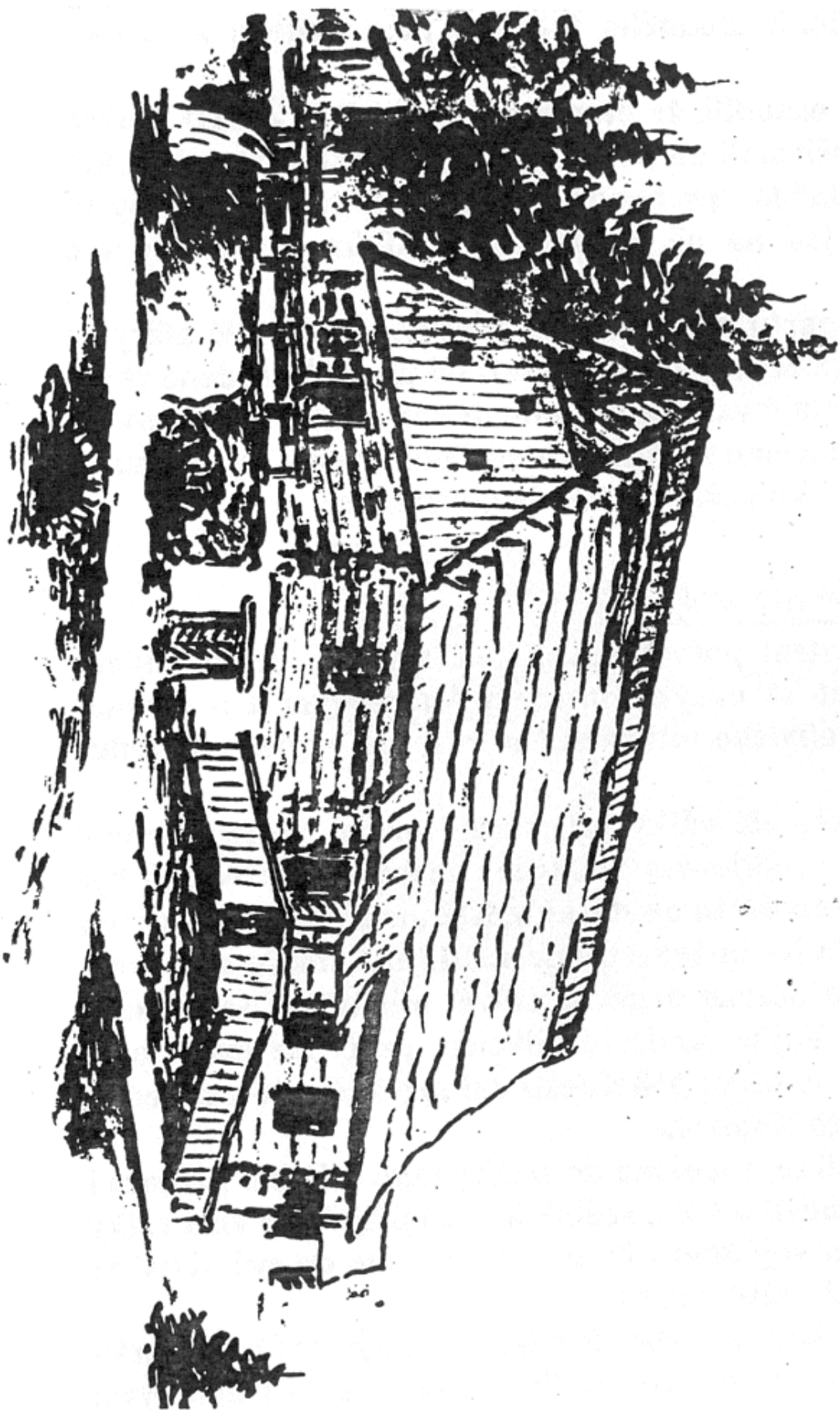
Na Zlatém potoce v Kounově stávalo vícero mlýnů. Jeden z nich se nazýval mlýnem Andršovým a o původu tohoto starobylého mlynářského rodu se vypráví následující příběh.

Za třicetileté války procházelo naším krajem kromě jiných také švédské vojsko. Jeden ze švédských oddílů byl nějaký čas ubytován na statku v Kounově. Mezi vojáky byl i urostlý mladík jménem Anderz. Majitel statku měl krásnou mladou dcerku a jak se stává, mladí lidé se do sebe zamilovali. Vojna Anderze odvelela pryč, ale láska byla silnější. Při nejbližší příležitosti dal armádě vale a dezertoval zpátky do Kounova.

Přihlásil se u sedláka do služby jako čeledín. Protože i ve vojsku sloužil u koní, sedlák ho rád přijal. Ve víru války po zmizelém vojákově nikdo nepátral, ale do své vlasti se jako zběh již vrátit nemohl.

Tajná láska nového čeledína a hospodářovy dcerky dlouho tajnou nezůstala. Sedlák, i když zprvu neoplýval nadšením, nakonec zvážil šikovnost a píli mládencovu a

Andršův mlýn v Kounově

svou dceru mu za ženu dal. Nebývalo tehdy obvyklé, aby si dcera majitele velkého gruntu vzala za muže chudého čeledína, ale nikdy toho nelitovali.

Bývalý švédský voják a dezertér Anderz si po čase svoje jméno počestil na Andrše a založil rod, který v Kounově pokračoval po všechna následující staletí.

Muchova skála

Lidé za starých časů příliš necestovali. V kraji, někdy dokonce i v chalupě, kde se narodili, zpravidla také zemřeli, a daleko od domova je zavála snad jen vojenská služba. A proto také svůj domov, místa, kde prožili celý svůj život, podrobně a důvěrně znali.

Každý kousek země, cesta, potůček, skála, ba i výraznější strom měl své jméno a každý z domácích dobře znal zeměpis tohoto mikrokosmu. S každým z těch jmen se také něco pojilo. Někdy bylo jen označením vlastníka příslušné části, někdy připomínkou události, důležité pro historii domácího kraje. Někdy sahalo tak hluboko do minulosti, že jeho původ nedokázal již nikdo z žijících vysvětlit. Ale stále zůstávalo pevnou součástí jejich domova.

Nedaleko Hlinného, v lese zvaném Seč, kdysi bohatém na křemenáče i hříby, se nad potokem tyčí vysoká skála, zvaná místními lidmi Muchova. S jejím pojmenováním se pojí smutná událost.

Na počátku druhé poloviny 19. století patřil hlinecký mlýn „V Březinách“ mlynáři Helmuchovi. Žil zde šťastně a spokojeně až do léta neblahého roku 1866. Tehdy se přehnal naším krajem válka prusko-rakouská. Dá Bůh, že šlo o poslední válečnou událost, která přímo postihla náš domov pod Orlickými horami.

Pruské vojsko tehdy vtrhlo i do březinského mlýna u Hlinného. Nikdo nikdy nezvěděl, co se uvnitř odehrálo.

Bylo to však zlé, nedobré. Po chvíli vyšli vojáci ven a mezi sebou vedli spoutaného mlynáře Helmucha. Odvlekli ho do blízkého lesa a shodili z vysoké skály do kamenitého potoka. Mlynář se zabil a lidé od těch dob nazývali místo jeho posledních okamžiků Helmuchovou, nebo zkráceně jen Muchovou skálou.

To jméno znají již jen nejstarší pamětníci a ne všichni dokáží vysvětlit jeho původ. Patří však k našemu kraji, byť již jen jako důvěrné pojmenování známého kousíčku země, aby nám i on zavoněl tím krásným a heboučkým slovem – domov.

Křovická vojna s Prusy

Prusko-rakouská válka roku 1866 bývala někdy označována jako vojna Němců s Němci. Ale chyba lávky: na rakouské straně bojovaly a umíraly tisíce českých vojáků. Za zájmy, jež jim většinou byly cizí.

Krvavé bitvy u Náchoda, a zejména u Hradce Králové, rychle rozhodly o výsledku letní války. V těch dobách se pruské vojsko dostalo i do Dobrušky. Proti němu se odhodlali postavit vesničané z Černčic a dalších obcí, kteří se, byť nevalně vyzbrojeni a nevycvičení, chystali přepadnout pruský vojenský tábor u Křovic.

Po třiceti letech, v roce 1896, napsal křovický starosta Kánský vzpomínku na tuto událost.

„Ve válce přitáhli na Prušáky po silnici od Nového Města n. M. z tamních obcí ozbrojení občané k Dobrušce, by je z Dobrušky, na noc ubytované, zahnali. Střelbou nastal poplach, Prušáci vytáhli z města na kopec k sv. Trojici, huráh! počali střílet proti civilistům, zapálili Šenkýřovu chalupu u silnice a tím bylo po srážce, ozbrojení občané se rozutíkali.

Limce přeložena

Tito Ulani jsou vřazení pro Město iko a dobrovolníci jejich se něco proti Průskurci účastnili. Mají červené široké kalhoty do lesklých bot, světlomodrý kabát s limcem ohrova-
cím, tmědy, plášt, s mahlavkem, Tataru (konfede-
ratka) a orlím perem = mořeno červená, podobný
jsou hulani pluk č. 13 a dobrovolníci, jen že mají hulanku a kalhoty světlomodré, vy-
ložky a limce, obruby červené, a knoflíky bílé

124

hulanka

Než po tom, v několika dnech přitáhli Prusové do Křovic, prohledali vše po staveních, pátrajíce po zbraní, cokoliv podezřelého.

Srážka tato přivodila, že Prusové chytili dva hoši Šolínové z Křovic se zbraní v ruce na Lhotských louce a odvedli i s představeným Janem Novohradským z Křovic společně do pevnosti kladské k uvěznění a teprv po skončení války byli propuštěni, utrpení cestou a po čas pobytu vězení lze si domyslit.

Čas milosrdně léčí rány. A tak už ani mrtví z války 1866 tolik nebolí. Neměli bychom však na ně úplně zapomínat, jako bychom neměli úplně zapomínat na žádné mrtvé z žádné války. Třeba jenom proto, abychom nemuseli my nebo naše děti prožít nějakou další...

O děkanu Obstovi

Jednou z nejvýraznějších osobností historie Dobrušky na počátku 19. století byl bezesporu děkan Josef Obst. Dějiny města nám ho dávají poznat zatím většinou jen z jedné stránky, nikoliv té pro něho nejpriznivější: jako protivníka dobrušského vlasteneckého kupce Františka Vladislava Heka. A to není charakteristika zrovna nejchvályhodnější.

Zkusme se však na něho podívat přece jen z trochu jiného úhlu. Pocházel z Olešnice a do Dobrušky přišel nejprve jako kaplan, roku 1799 se stal děkanem. Tehdy dokonce patřil ještě mezi Hekovy přátele. Jejich rozpory byly až data pozdějšího.

Děkan Obst byl Němec a česky se učil jen velmi těžko. Po svém příchodu do Dobrušky celý rok nekázal, aby se nejprve v českém jazyce zdokonalil. Výsledky však byly podle jeho současníků dosti chabé a Obstova čeština zůstala na mizerné úrovni. Když chtěl kupříkladu něco zdů-

Kostel sv. Václava v Dobrušce

raznit, upozornil napřed posluchače: „A ted', nejmilejší, tejte bozor! Ted' vám pudu něco šict!“

Pro dobrušskou farnost a samotný chrám sv. Václava odvedl však Obst mnoho užitečné práce. Po požáru 9.května 1806, při němž shořel i kostel a fara, zůstal děkanu Obstovi jako jediný zachráněný majetek plechová lžice. S velkou pílí a pracovitostí se pustil do obnovy kostela, bez ohledu na svůj vlastní prospěch a pohodlí. Byl iniciátorem obnovy nejen stavby, ale i jejího vnitřního vybavení.

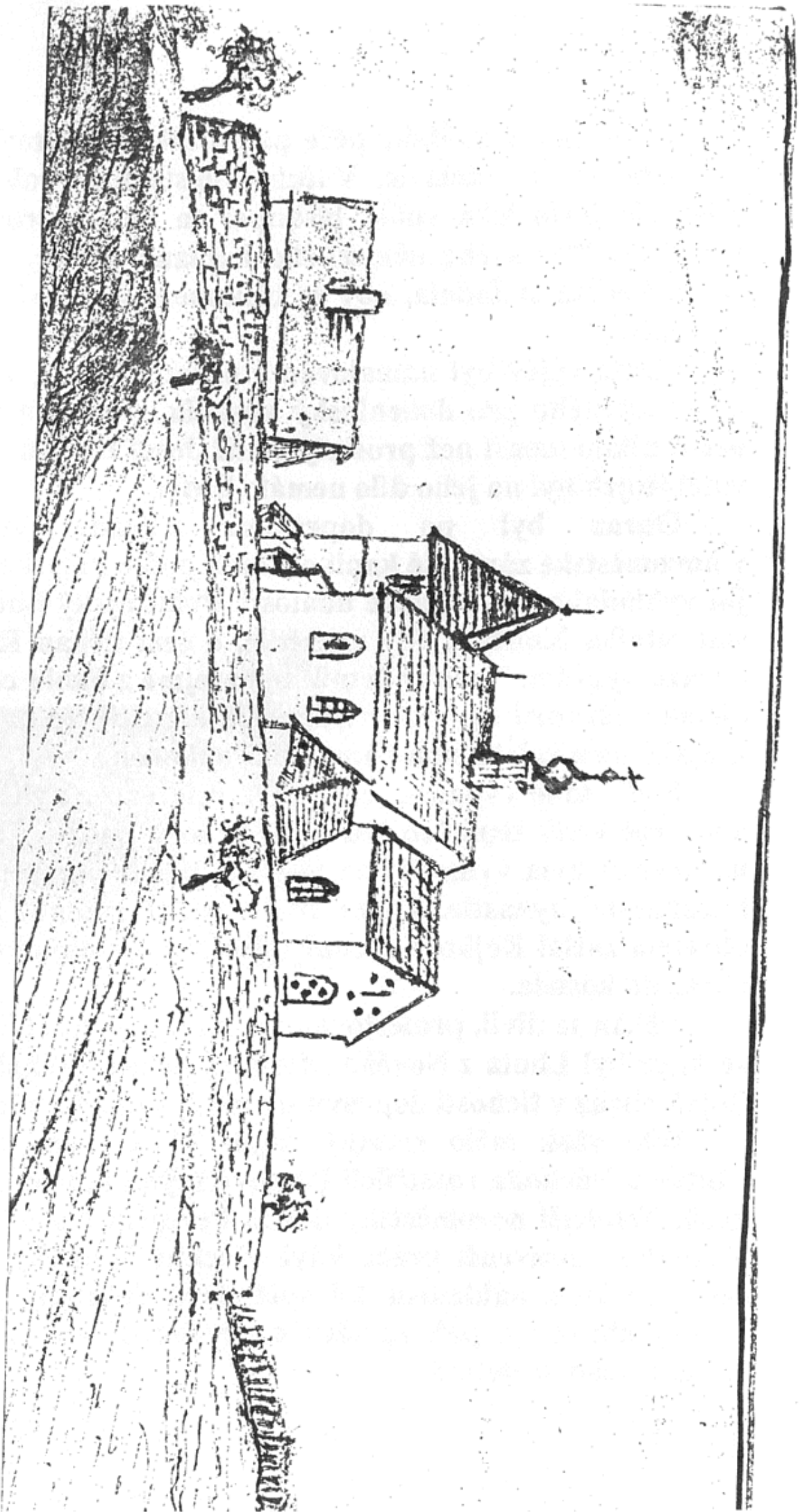
Stejně jako Hekovi i Obstovi zasadil silnou existenční ránu rakouský státní bankrot v roce 1811, při němž dobrušské děkanství přišlo o čtyři pětiny svých fundačních příjmů. Přitom právě fundace tvořily většinu zdrojů farní pokladny. Lépe na tom byli kněží tam, kde hlavním pramenem příjmů byly desátky a výnosy z pozemků.

Obst, který zoufale sháněl každou zlatku, především na obnovu chrámu, trpce nesl například počínání jesenického faráře, který si bankocedulemi zapaloval tabák v dýmce. Svým kaplanům řekl Obst, že když to viděl, v duchu si povzdechl: „Kdybys ty, milý bratře, věděl, jak mně je, nechal bys té svévole a tu bankovku mi tajně podstrčil.“

A to byla ona druhá, ta méně známá stránka osobnosti děkana Obsta.

Spor o obraz

Novoměstský děkan Jan Karel Rojek patřil k nejaktivnějším vlastencům vrcholného období národního obrození v našem kraji. Není divu, že jeho vlastenecká práce nebyla vždy po chuti, zejména pak představitelům c. a k. státních úřadů. Velké spory míval Rojek zejména s novoměstským podkrajským Lhotou.

Alois Beer: Kostelík sv. Václava na Dobeníně

Do Rojkovy kněžské péče patřil také památný kostel na Dobeníně u Václavic. V těchto místech se roku 1068 odehrála historická volba biskupa, za něhož prosazoval král Vladislav svého německého kaplana Lanze, zatímco česká šlechta si žádala, aby se biskupem stal český kníže Jaromír.

Tento výjev byl namalován v pozadí obrazu sv. Václava, určeného pro dobenínský kostelík. Autorem obrazu nebyl nikdo menší než proslulý malíř Josef Hellich a zadavatel Rojek byl na jeho dílo nemálo hrdý.

Obraz byl po dopravení z Prahy vystaven v novoměstské zámecké kapli a Rojek podle Palackého Dějin vykládal o zpodobněné události. Podkrajský Lhota poslal četníka Kuličku, aby vyzvěděl, o čem děkan Rojek u obrazu vypráví. Nebohý četník byl zřejmě z úkolu celý popletený. Historii asi moc nerozuměl, ale cítil, že pan podkrajský není velebnému pánu příliš nakoněn.

Podle toho vypadala četníková reference. Vylíčil Rojkovu řeč v tak temných barvách, že to vypadalo, jako by na obrazu byla vymalována výzva k revolučnímu svržení habsburské dynastie. Lhota si spokojeně zamnul ruce a obratem zaslal Rojkovi úřední výnos, zapovídající vyvěsit obraz do kostela.

Děkan se divil, protestoval, ale ničeho nedosáhl. Teprve když byl Lhota z Nového Města přeložen, nechal páter Rojek obraz v tichosti dopravit na místo pro něj určené.

Dílo však mělo smutný osud. 27. června 1866 je v bitvě u Náchoda rozstříleli Prusové svými kulemi na 114 kusů. Tehdejší novoměstský děkan Peregrín Novák si dal obrovskou mravenčí práci, když všechny kousíčky posbíral a značným nákladem dal opět slepit dohromady. Obnovený obraz byl pak zavěšen na evangelijní straně lodi václavického kostelíka.

Zázračná mast

Ve třetím desetiletí 19. století žil v opočenském kapucínském klášteře kněz řádového jména Serafín. Byl to jediný syn bývalého opočenského zámeckého vrchního Antonína Herziga z Herzfeldu. Vedl velmi zbožný a až asketicky přísný život. Pro svou pověst téměř světce byl páter Serafín vyhledávaným zpovědníkem a utěшитelem.

Dobrušskému děkanu Obstovi na smrt onemocněla jeho sestra Františka. Vyslal tedy kaplana Vítečka na Opočno, aby z kláštera přivezl otce Serafína a poprosil ho o zaopatření nemocné svátostmi umírajících.

Toho roku byla mimořádně krutá zima. Víteček zjednal saně a mrazivým podvečerem se vydal do Opočna. Po vyslechnutí prosby byl kapucín hned hotov k odjezdu. Kaplan mu pomáhal s oblékáním a ke svému zděšení viděl, že stařec nemá ani spodky a téměř na holé tělo navlékl jenom chatrný plášť. Na hlavu nasadil ještě čepičku a prohlásil, že je připraven vyjet.

„Ale velebný pane,“ namítl Víteček, „vždyť je tam hrozná zima a vy ráčíte být tak chatrně oblečen.“ „Nebojte se o mne,“ odvětil stařec. „Já mám výbornou mast. Tou když se namažu, tak žádnou zimu necítím.“

Víteček již nic nenamítal, sedli do saní a jeli. Ale zázračná Serafínova mast mu nešla z hlavy. Když se promrzlou nocí vraceli zpátky do kláštera, opatrně se kapucína otázel, co že je to za mast proti zimě a zda by mu na ni mohl prozradit recept.

Páter Serafín se jen pousmál: „Proč ne? Recept je prajednoduchý. Je to mast svaté trpělivosti. Tou když se člověk namaže, tak mu žádná zima, ani bolest neublíží.“

„Křtěné“ pivo

Osobami duchovními nebývali jen vážní zasmušilí pánové. Obyčejně mívali pochopení pro všechno lidské a ne-zřídka i silně vyvinutý smysl pro humor. Mnohé z těchto veselých farářských historek, které nám kněze přibližují z té lidské stránky, nám i budoucím zachytil ve svých „Obrazcích z traktu opočenského“, sepsaných roku 1896, rovněž kněz, Jan Nepomuk Řehák. Následující historka patří mezi ty nejpovedenější.

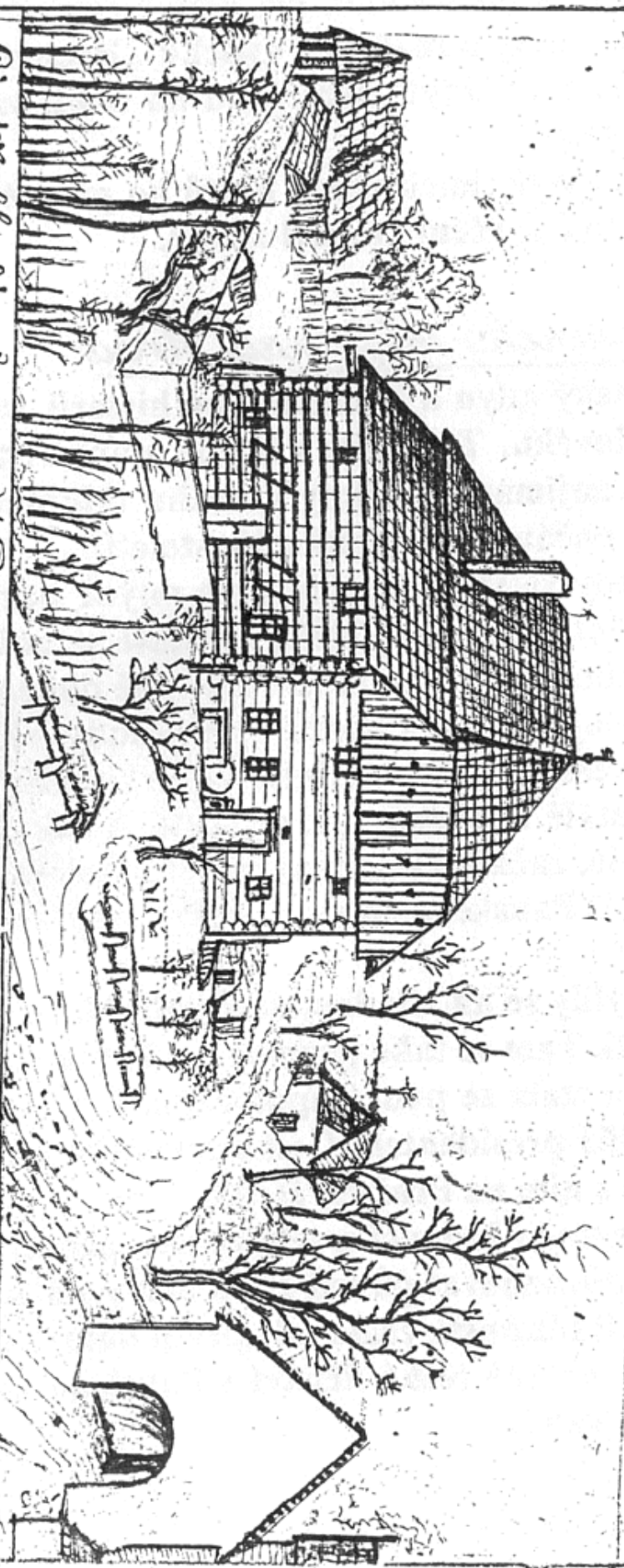
Ve dvacátých letech 19. století působili na Dobrušské faře děkan Obst a kaplani Jan Prokop Víteček a Jan Evangelista Havelka. Jednoho krásného odpoledne na pokraji léta se celá kněžská trojice vypravila na svou oblíbenou procházku, která se zpravidla končila v zájezdní hospodě „Na Zastavilce“, jež stála naproti dnešním Dobrušským strojárnám.

„Zastavilka“ byla vyhlášena vynikající kvalitou piva, kterému se v okolí málokteré vyrovnalo. Však na tu pověst byl hostinský jaksepatří pyšný a chlubil se, že na rozdíl od jiných pivo nikdy nekřtí, tj. nedolévá vodou, aby ho bylo více. Každý host to bral jako samozřejmou skutečnost. Ne tak ovšem kaplan Víteček, který si umínil, že hostinského vyzkouší.

Nechal své dva přátele jít napřed a sám v mlýnské strouze, která tehdy tekla vedle silnice k zastavilskému mlýnu, nasbíral do papíru několik černých pulců. Schoval je do kapsy a rychle pospíchal do hostince.

Přisedl k oběma kněžím, kteří již měli pivo před sebou a objednal si také „holbu“. Než mu ji hostinský donesl, vyndal z kapsy papír, mrkl na Havelku, který hned pochopil, že půjde o nějaký žert, a vysypal pulce do jeho piva.

Když se šenkýř vracel s pivem pro Vítečka, viděl, jak Havelka ukazuje hostům, že v jeho sklenici něco plave.

Ein Meißler die sein gewirkt. In der Saison 1950 haben Langhauern und Zastavilka zusammen
 mit 1895 eingekauft ist ein 3er die gewirkt haben. In der Saison 1951, die Meißler ca 100. 15-19 = c. 92
 Geburten 2. 10. 1887. In der Saison 1966 haben die Meißler die gewirkt haben 1560-80

Alois Beer: Zastavilka

Přišel blíž, kouká a vidí, jak v pivu rejdí černí pulci. Obešly ho mrákoty a rozčileně vyhrkl: „Hromada do toho! Jak je to možné? Vždyť jsem vodu na doliť vzal ze studně, a ne z potoka!“

Hromový smích všech hostů ho přesvědčil, jak hluboce pravdivé je rčení „mlčeti zlato“.

Z Panského mlýna na Hrad

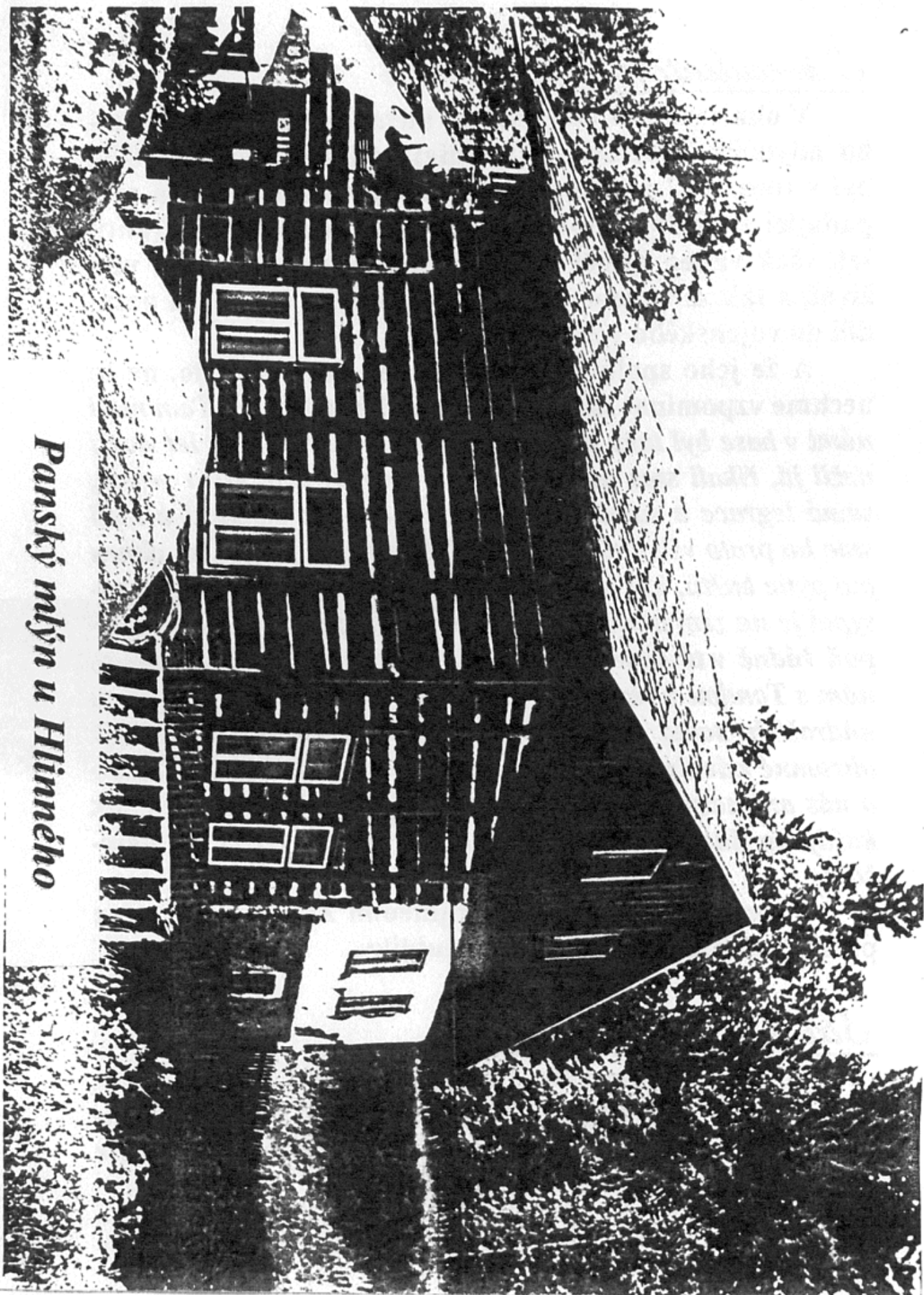
Panský mlýn u Hlinného má historii, sahající hluboko do středověku. Tak jako v každé staré historii jsou i v ní události zajímavé a někdy i trochu tajemné. Jedna z nich má svůj počátek na sklonku 19. století.

Tehdy se služebné dívce ve mlýně narodila holčička. Kdo byl otcem, se nevědělo, ba spíše se ani vědět nemělo. Úděl svobodných maminek nebyl v té době nijak záviděníhodný. Stejně těžké a složité byly i osudy jejích dětí.

Na vesnici, kde maminka s dcerkou žily, byly předmětem neustálé nežádoucí pozornosti. A tak, když děvčátko povyroستlo, začaly hledat azyl ve větší toleranci a anonymitě měst. Z Panského mlýna odešly, aby se sem již nikdy nevrátily.

Uchýlily se na Kladno, kde malá Mařenka vyrostla do dospělosti. Tam se také poznala s mladým kameníkem Antonínem a stala se paní Zápotockou. Když se její muž stal v roce 1953 prezidentem Československé republiky, nastěhovala se s ním na Pražský Hrad.

Asi nebylo žádoucí a tehdejšímu panstvu se zdálo nevhodné zdůrazňovat původ choti hlavy státu. Ale lidé, kteří žili v její blízkosti, často od „první dámy“ slýchávali, jak vzpomíná na své těžké dětství v Panském mlýně pod Orlickými horami.

Panský mlýn u Hlinného

S prezidentem v base

V ohnišovském údolí stával kdysi mlýn. Syn posledního mlynáře Lhotského, František, odvodní ročník 1889, byl v roce 1917 povolán na vojnu, aby šel bojovat za rozpadající se Rakousko-Uhersko a jeho panovníka. František však vůbec neměl v úmyslu nasazovat za takové věci život, a tak záhy dezertoval. Brzy ho však dopadli a posadili do vojenského vězení ve Vídni.

A že jeho spoluvězněm nebyl jen tak ledaskdo, na to nechme vzpomínat samotného pana Lhotského: „*Tam mezi námi v base byl taky nějaký mládenec, sice o kupu let starší nežli já, říkali sme mu Tonda, ale to vám byla kopa veselá, samá legrace a samá taškařina, ale dobrák od kosti a měli sme ho proto všichni moc rádi. Jednou vám přines na cimru půl pytle buřtů, kde k ním chlap přišel, to sám pánbůh ví, vysypal je na zem a my se o ně servali. Ale tenkrát sme se alespoň řádně v té base našťouchli. Za nějaký čas podařilo se nám s Tondou z vězení zdrhnout, ale potíž byla ve vlaku, na nádražích samá kontrola, ve vagónech také, a že byly ohromné návaly, vlezli sme v jednom kupé pod lavice, nikdo o nás ani nezvěděl a my šťastně dojeli do Čech. Ovšem pak každý na jinou stranu se dali a více sme se s Tondou nesešli.*“

V roce 1953 byl Tonda, příjmením Zápotocký, zvolen prezidentem Československé republiky.

Stará láska nerezaví

Nejenom životy velkých historických osobností, ale i životy obyčejných lidí mohou být něčím zvláštní a zajímavé. Mezi takové patří i osud dcery posledního mlynáře z Tulešovského mlýna.

Jako mladá dívka prožívala svou velkou lásku, ale jak se tenkrát nezřídká stávalo, byl pro ni vybrán jiný ženich. Ale ani po jeho boku nebyla dlouho. Již ve třiatvaceti letech ovdověla; její první láska byla však v té době zadána. Provádala se tedy podruhé a s manželem se usadili v hospodářství na Strakovci.

Za druhé světové války jí zemřel druhý manžel. Sama ani tentokrát nezůstala. Ve věku 76 let se vdala potřetí, nyní již konečně za svého prvního milého. Tomu bylo už 85 roků.

V lásce a svornosti dožili společný život. Dnes oba věčně spí na doberském hřbitůvku a připomíná je jenom příběh o nerezavějící staré lásce, příběh, mající tisíce obměn v celém světě a znovu a znovu se objevující v každém lidském pokolení.

Valská kapela

Jednou z nejpopulárnějších hudeb v našem kraji byla na sklonku 19. století proslulá Valská kapela. Jejím zakladatelem byl Václav Jarkovský z Valu, po němž převzal kapelnickou taktovku Jan Šenkýř z Dobrušky. Výborná hudba vystupovala po celém širokém okolí; od Žamberka po Třebechovice, od Týniště nad Orlicí po Hronov, či Jaroměř.

Nejvýznamnějším počinem Valské kapely se stal její zájezd do Francie. Na popud dobrušského podnikatele Josefa Archleba, který byl hlavním organizátorem celé akce, se uskutečnil zájezd českých muzikantů na světovou výstavu do Paříže.

V těch dobách šlo o odvážný čin, a tak i odjezd byl slavnostní, až triumfální. Muzikanti jeli vlakem do Prahy, odkud pokračovali přes Štrasburk do Paříže. V Praze měli dlouhou přestávku, kterou využili k procházce městem.

Těch zajímavostí a velkoměstských lákadel na každém kroku! Naši poutníci nevěděli, kam dřív oči stočit. Tak se stalo, že trumpetista Antonín Michl z Křovic chvíli někde postál a už se ztratil ostatním z očí. Celý nešťastný běhal po ulicích v neznámém městě, až ze zoufalství poklekl před sochou důstojně sedícího muže. Přečetl si nápis na podstavci a začal se modlit: „Svatý Jungmanne, oroduj za mne, abych ty hochy našel!“

Nakonec to dobře dopadlo a do Paříže odcestovali všichni společně. Celý měsíc pak úspěšně koncertovali a šířili slávu české hudby v daleké Francii.

Rakev bez nebožtíka

Kounovský mlynář Andrš nezkazil žádnou legraci. V hospodě u Zahradníků nebo u Hamerských sám nejeden žertovný kousek vymyslel a na taškařicích, které vykoumali ostatní, se alespoň podílel. Někdy byly ty žerty na samé hranici únosnosti a dobrého vkusu.

Jednou zase seděl v povznesené náladě v hospodě a nevymyslel nic lepšího, než že si u vedle sedícího truhláře objednal rakev. Černě lakovanou a bohatě zdobenou, za celých 200 korun, což tehdy byly nemalé peníze. Podmínka však zněla, že rakev bude ráno do sedmi hodin ve mlýnici. V tom případě zaplatí mlynář, pokud by ráno rakev nebyla hotová, zaplatí truhlář. V každém případě měl vyhrát hostinský, protože se oba účastníci sázky dohodli, že peníze předem propijí hned večer.

Mlynář se těšil, že sázka bude jeho, protože nevěřil, že je možné do rána rakev zhotovit a nalakovat. Ráno pan otec ještě bohatýrsky vyspával opičku, když po silnici ke mlýnu hrčel trakař a na něm trůnila zbrusu nová elegantní rakev. Ve mlýně zavládlo zděšení, ale všechno se brzy vysvětlilo. Mlynáři nezbylo nic jiného, než dluh zaplatit.

Rakev nechal zanést do mlýnice a na podzim do ní sypal suché křížaly. A tak věc svým posláním smutná kupodivu přinášela radost. Až 28. března 1934 těsně po půlnoci vypukl požár, který Andršův mlýn do základů zničil. A ve zhoubných plamenech zmizela i strašidelná rakev ve mlýnici.

Strašidlo ve mlýně

Mlynář Poláček z Hluckého údolí byl velice přísný tatík. Jeho tři dcery byly pod neustálým otcovským dohledem a samy nesměly z domu ani na krok, zvláště pak v noci. A aby šly někam na tancovačku, na to nesměly ani v nejtajnějším koutku duše pomyslet. A kdyby některý mládenec po nich jen důvěrněji očkem mrkl, hned si koledoval o oheň na střeše.

Dcery to snášely velice nelibě, ale nejvíce nespokojená byla ta nejmladší. Byla ze všech tří nejživější a chlapci se jí tuze líbili. A tak, když bylo v Nedvězí posvícení, rozhodla se, zákazy – nezákazy, že se tam půjde podívat, i kdyby tatíkův řemen měl mít potom sólo.

Počkala, až doma všichni usnuli. Když bylo všude ticho, tajně zadními vrátky u vantrok vyběhla ven, v lese rozsvítila lucernu, aby neklopýtala a rovnýma nohama přímo do posvícenského rejdní! Zpátky už se bát nemusela, protože ji doprovázel mladík, urostlý jako jedle, oči na něm mohla nechat.

V maličké chaloupce u mlýna bydlel starý podruh. Špatně se mu té noci spalo, a tak nad ránem vyšel ven, aby se nadýchal čerstvého voňavého lesního vzduchu.

Náhle však strachem dočista zkoprněl. Blízko mlýnského kola uviděl světélko a uslyšel jakési vzdychání. Hrůzou bez sebe skočil zpátky do chaloupky a zabouchl za sebou dveře. Ráno s očima navrch hlavy sděloval panu otci i

všem ostatním, že v noci na vlastní oči viděl a na vlastní uši slyšel, jak u mlýna straší.

Zpráva o strašidle, či hastrmanovi v Poláckově mlýně se rychle roznesla po celém okolí a od té doby by se tam v noci nikdo neodvážil. Na strašidlo věřil i sám mlynář. Jen jeho nejmladší dcera ne. Ale i ta si nechala pro sebe, co ví o tajemném světle a tichém vzdychání...

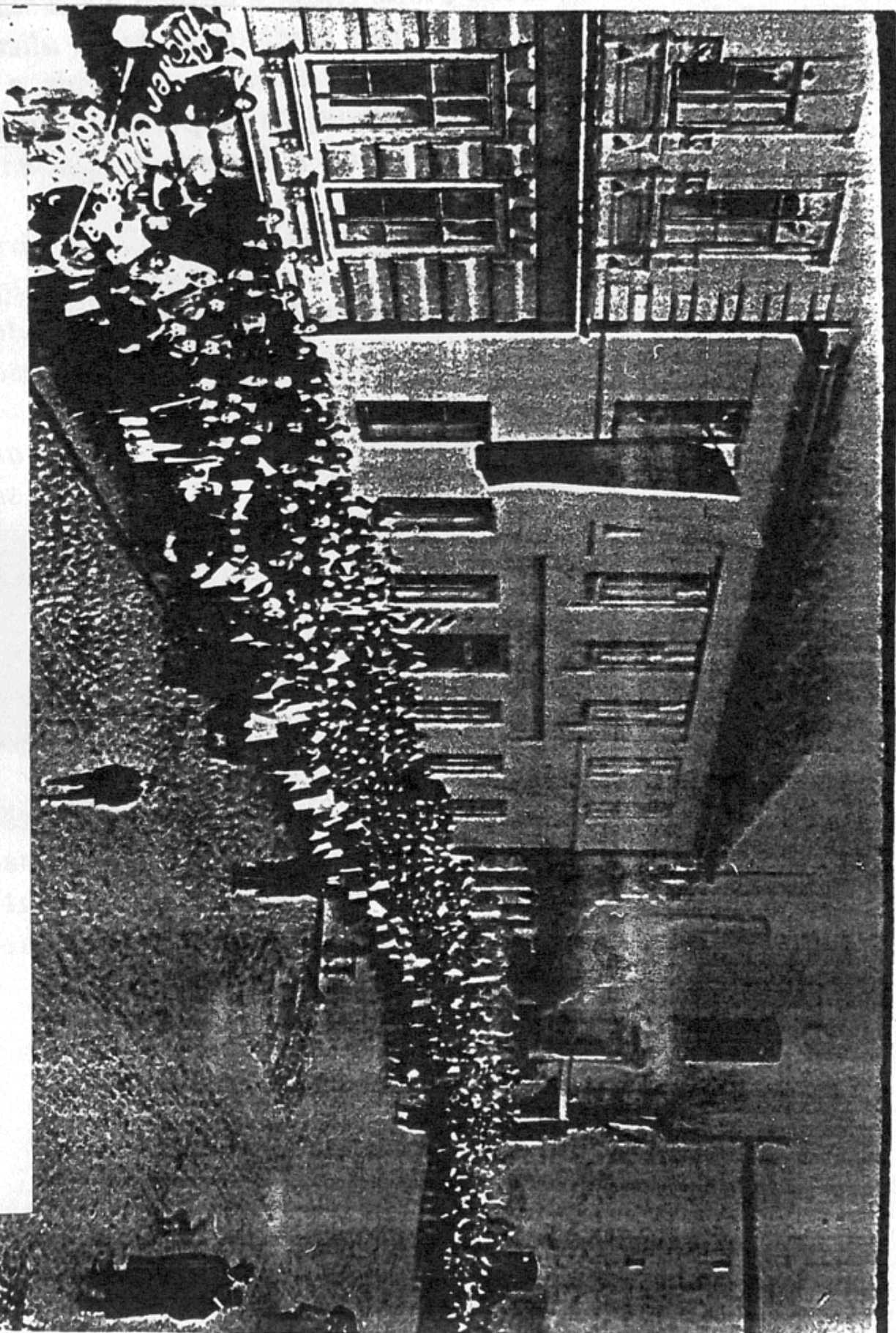
„Převrat nepravý“ v Dobrušce

Dějiny města Dobrušky nejsou příliš bohaté na zvláštní a kuriózní události. Tím, co se zde stalo 5. října 1918, se však Dobruška zapsala do pomyslné „knihy rekordů“ naší národní historie. Uvedeného dne se v Dobrušce, jako v prvním místě v Čechách, slavil rozpad Rakousko-Uherska a konec první světové války.

Zpráva, která se stala příčinou a impulsem spontánních oslav, vyšla z pošty. Ta tehdy byla v domě čp. 45 na dnešním Šubertově náměstí, kde nyní sídlí Městské muzeum.

Poštovník Malý byl členem ilegální protirakouské organizace „Mafie“ a právě pro něho byla určena informace o přijetí podmínek amerického prezidenta Wilsona rakousko-uherskou vládou. Osudného dne však Malý u telegrafu nebyl, což zapříčinilo následující události, na něž po padesáti letech vzpomínala jejich očitá svědkyně Anna Kupková.

„Stála jsem s balíčkem v ruce a trpělivě čekala, až na mne dojde řada. Nevím přesně, kolik bylo hodin, ale jistě kolem desáté, když se prudce rozevřely dveře pro personál a tehdy zaučující se telefonistka sedmnáctiletá Marta Šaršounová celá rozrušená volala, že je konec války a že máme samostatnost, že Rakousko-Uhersko kapitulovalo. Všichni se začali objímat a radostně plakat.

„Převrat nepravý“ v Dobrušce 5. října 1918

Když jsem se konečně z toho chumlu dostala a utíkala to říci tatínkovi, který byl doma jako voják, to již se na ulicích všichni objímali, smáli a plakali. Obchody se zavřely a ve chvíli byla Dobruška plná červenobílých praporů, u Řýdlů a Krauserů dokonce i prapory Francie a Spojených států amerických.

Kolem poledne již z ochozu radnice trubači vyhrávali slavnostní fanfáry. I zbylé zvony se rozezvučely. Všude byli sundáváni dvouhlaví orli, znak to Rakouska-Uherska, a ten největší byl hlavami dolů připevněn na dlouhou tyč a nesen v čele průvodu.

Každé okénko bylo osvětlené, i na náměstí ve všech oknech bylo plno rozžatých svíc, jak bývalo vždy na Bílou sobotu a o Vzkříšení. Z radnice promluvil p. Krauser, který vysvětlil blíže význam osvobození, na rohu u Petráňů zapěly pěvecké spolky Let' vzhůru, prapore náš.

A pak to začalo, hudba hrála, lid zpíval a chodilo se městem dlouho do noci. Jediná ulička nebyla vynechána a nikomu nevadilo ani velké množství bláta, kterým jsme byli doslova obaleni.“

Druhého dne však dobrušští zjistili, že monarchie ještě existuje. Bylo dokonce zavedeno vyšetřování, ale nic nezjistilo. Pro jistotu se však opravdové vyhlášení samostatnosti v Dobrušce slavilo až 29. října, až když bylo nezvratně a úředně potvrzeno.

Klipky až pomluvy

Planá výhrůžka

Koncem 17. století povolal Jan Jiří Mladota ze Solopisk na skalecké panství první židovské osadníky. Malé společenství se postupně rozrůstalo, a tak zde v roce 1725 nacházíme již samostatnou náboženskou obec s vlastní synagógou a hřbitovem.

Skalečtí Židé byli bohatí i chudí. Ti bohatí se zabývali především obchodováním se lnem a lněnými výrobky. Obchod jim přinášel značné zisky, které sloužily také jako zdroj půjček věčně potřebnému zámeckému pánu. Jedním z jeho největších věřitelů byl bohatý obchodník Lilienthal.

Jednoho dne byl Lilienthal opět povolán na skalecký zámek. Zámecký pán, kterému jeho maličké panstvíčko mnoho peněz nevynášelo, si chtěl opět půjčit. S vrácením však nikdy nespěchal. A když si Lilienthal dovolil ho upomínat, velice se rozhněval: „Dám tě, chlape, vyhodit z okna!“ Lilienthal mu však pohotově opáčil: „To ale spadnu na sousední panství.“ Historka již nedodává, co na to zámecký pán, ale půjčku však asi nakonec dostal.

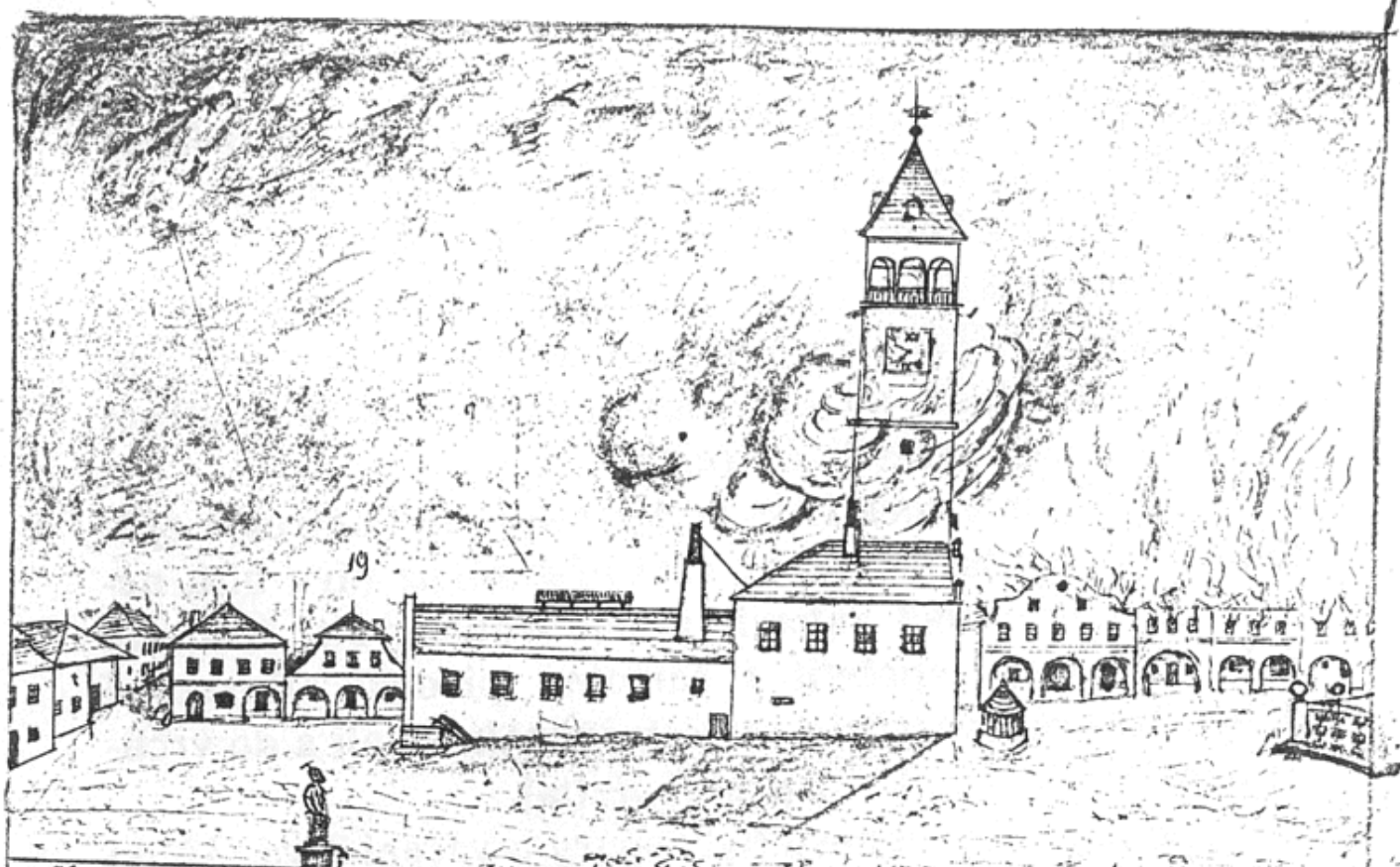
Co si uvařili, to si vypili

V Dobrušce má vaření piva tradici, která je stará jako město samo. Již nejstarší městská listina, vydaná panem Mutinou z Dobrušky v roce 1320, potvrzuje právo dobrušských měšťanů na vaření piva.

Nejprve se pivo vařilo v jednotlivých právovárečných domech, později byl postaven společný pivovar. Nejstarší zmínka o něm pochází z roku 1582. Pivo bylo artiklem fi-

Zámek Skalka

1866. 7. 10. © stoa y ústa oběma ulic, die flamm, mit dem Haus N. 16, den Thronen umschlossen, und bei
den zentralen, abwärts, der von Umfassung, im unteren, gleich, der in der, der flamm
den Thronen, bis zum Gelände, im unteren

halla, der, im unteren, mit 4, flamm, und
das 19. auslassen, oder als, im unteren, bild
die flamm, nach, der, Haus N. 18,
17, 16, 14, 13, 12, nach, im unteren

19. 11. 1888 Alois Beer

**Alois Beer: Dobrušské náměstí
v letech 1866 a 1888**

nančně velmi výnosným. Proto také vrchnost stanovila, do kterých vesnic smí dobrušský pivovar dodávat pivo, aby nevznikla újma konkurečnímu pivu zámeckému.

Jedině panský pivovar směl také vařit pivo ječné, neboli hořké. Měšťanské pivovary mohly vařit pivo bílé, z pšeničného sladu, a laciné řídké pivo, určené čeledi. Toto nařízení vrchnost bedlivě střežila.

Když bylo v roce 1749 vrchnostenskou kontrolou zjištěno, že dobrušský pivovar vaří přes zákaz pivo bílé, nechal důchodní slad zabavit a sladovnu zavřít. Nakonec dala vrchnost zapečetit i samotný pivovar. Rozezlení dobrušští právovárečníci se však jen tak nedali a do vrchnostenských úředníků se pustili pěstmi.

Ale nejen s vrchností byly spory o vaření piva. Až do roku 1786 vařili nákladníci pivo v pivovaru po řadě. Tento způsob byl však zakázán, protože *„místo aby z vaření užitek měli, pivo jeden u druhého z ochoty vzájemně vypíjel, takže v době výčepu domácí od své živnosti byli zdržováni a kázeň domácí tím přílišným popíjením trpěla“*.

Asi nebudeme daleko od pravdy, když za tímto rezolutním opatřením vycítíme ráznou ruku právovárečnických manželek...

První očkování

Jednou z nejhorších věcí, které mohly postihnout naše předky, byly vedle válek a hladomorů epidemické nemoci. Epidemie například moru nebo cholery leckdy vymazaly z map i celé vesnice. Mezi smrtelně nebezpečné choroby patřily i neštovice. Proto byla možnost očkování proti nim mimořádným přínosem lidskému zdraví. Ne vždy to však lidé takto chápali.

Psal se rok 1850, když soused Novotný vyřizoval v kounovské škole vzkaz dobrušského lékaře, že přijede do

Kounova očkovat. Kounovští hubovali, že děti k očkování nepustí, že je nenechají zbytečně „zrasovat“.

Když však kočár s doktorem přihrčel, nikdo se neodvážil odporovat. Lékař děti očkovoal a zase odjel. Pak teprve se strhl poprask. Kounovští rodiče hubovali, láteřili a nadávali, a zejména učitel to nepěkně schytal.

Následující dny byla kounovská škola poloprázdná. Mnoho rozhořčených rodičů odmítlo děti do té „rasovny“ posílat. Když pak osmého dne přijel lékař na kontrolu, vyslechl si učitelovy stížnosti, jaká nevole mezi kounovskými kvůli očkování vznikla.

Za nějaký den byli nejbouřlivější sousedé předvoláni k podkrajskému úřadu do Nového Města nad Metují. Pan podkrajský jim velmi rozčileně vyčinił za jejich hrubost a neomalenou hloupost. A nebýt přímluvy učitele, byl by asi následoval i přísnější trest.

Museli mu však slíbit, že všechny ve svém okolí přesvědčí o důležitosti a prospěšnosti očkování a že se již neodváží promluvit proti učiteli křivého slova.

I s takovými obtížemi se někdy prosazují dobré věci.

Bohuslavická čeština

Poněkud zvláštní češtinou mluvivali v Bohuslavicích. Odebírali háček nad „e“, takže například matka volala na dceru: „Bež, Beta, do mesta pro vertel belky, budeme péci podbělníky.“ Nezasvěcený by jen z obtížemi poznal, že děvče je posíláno do města pro věrtel bílé mouky na pečení podbělníků.

Kvůli jídlu byli bohuslavičtí terčem jiných častých posměšků, jako třeba v následujícím ironickém popěvku:

„Bohuslaváci, huk!

*Najedli se krup,
napili se syrovátky,*

*pak si lehli do zahrádky –
medenec jim puk!“*

Jak tloukli v Čánce poledne

Za starých časů bývaly ve vesnicích zvoničky, které odměřovaly denní čas. V poledne svolávaly k obědu, navečer oznamovaly konec díla a večerní modlitbu a smutné klinkání jejich zvonku vyprovázelo člověka na jeho poslední cestě.

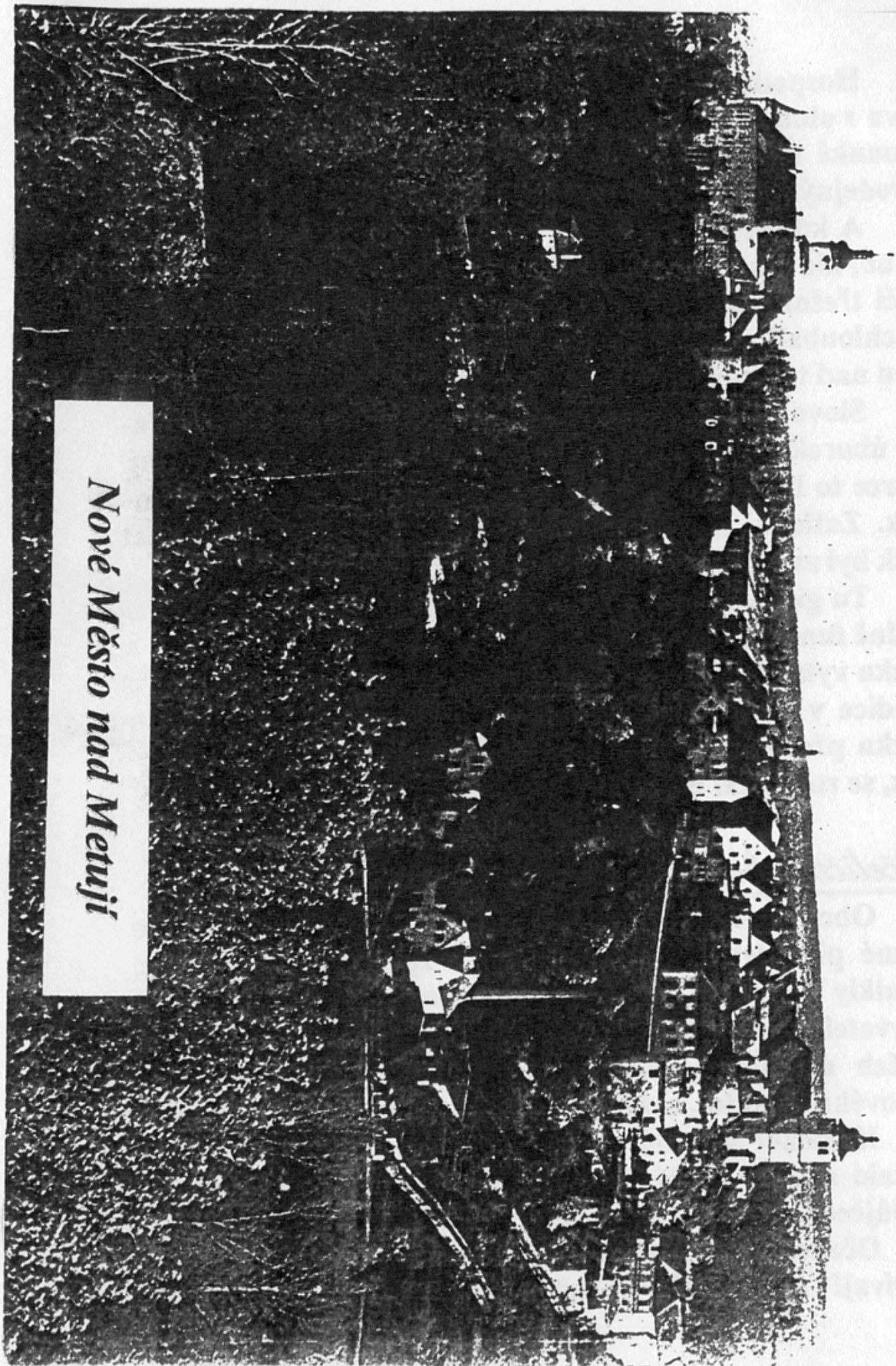
V Čánce žádnou zvoničku (natož pak věž s hodinami) neměli, a proto se zlomyslně vyprávělo, že dvanáctou musí obecní policajt odbubnovávat na škopku. Jenže ouha! Dřevěný škopek je chatrný a když se na něj bubnuje, místo aby se v něm jak se sluší a patří nosila voda, rychle se rozesychá. Nakonec by se mohlo stát, že by jej policajt nějakým ráznějším úderem rozbil, či alespoň vyrazil dno. Aby se obecní škopek ušetřil, přišly moudré hlavy na řešení.

Místo tlučení do škopku bude ponocný, který je ovšem zároveň obecním policajtem, na komíně čánecké radnice (která je zároveň hospodou) zvonit starými holínkami. Jiná zlomyslná zvěst upřesňuje, že zvonění se odbývá na obecním topolu. Tak prý v Čánce věděli, kolik je hodin a zároveň šetřili cenný obecní škopek.

Novoměstské třešně

Jedním z nejkrásnějších měst v Čechách je Nové Město nad Metují. Tento skvost městské renesanční architektury je také právem nazýván „Český Betlém“ a bývá vděčným námětem výtvarníků, fotografů a filmařů. Když vejde do kraje pod Orlickými horami jaro, i Nové Město se oblékne do svěží zeleně, ozdobené bílými a růžovými krajkami květů.

Nové Město nad Metují

Hospodáři v Novém Městě i okolních vesnicích odjakživa s oblibou pěstují ovocné stromy, zejména třešně. Slad'ounek třešně z Novoměstska bývaly výhodným a dobře prodejným zbožím na trzích v širokém okolí.

A kde se třešně češou, tam se také jedí. Nejenom pro chuť, ale také o závod. Tak se jednou dva novoměstští češáci třešní holedbali, který z nich sní více. Nadsazovali a vychloubali se, že se nedozrálé třešně začaly samou hanbou nad tou nenasytnou pýchou červenat.

Slovo dalo slovo a už tu byla sázka. Kdo z nich spořádá úborek (stará lidová objemová míra) třešní na posezení. Porce to byla úctyhodná, ale celá věc měla ještě jeden háček. Zatímco první jedl třešně bez pecek, druhý hodlal (jak byl zvyklý) konzumovat sladké plody i s peckami.

Tu gigantickou porci skutečně oba snědli. Asi při tom řádně funěli a k závěru až oči vyvalovali, ale oba vydrželi a sázku vyhráli. Zajímavý, i když krutý závěr podává lidová tradice v tom, že ten, který jedl třešně s peckami, celou sázku přežil ve zdraví, zatímco druhý, který jedl bez pecek, se rozstonal a umřel.

Očelictí „hetejzi“

Obce a jejich obyvatelé mívali v minulosti přechasto různé přezdívky. Nutno dodat, že zpravidla nelichotivé. Vznikly obyčejně z nějaké humorné příhody, při níž se obyvatelé dotyčné obce nějakým způsobem zesměšnili. Z těch nejznámějších připomeňme alespoň „vařečkáře“ z Nového Hrádku, nebo „hadaře“ z Červeného Kostelce.

Kuriózní přezdívku obdrželi obyvatelé obce Očelice. Říkalo se jim „hetejzi“, a to následkem příhody, jakoby vypůjčené z nějakého sborníku černého humoru.

Očelice nemají vlastní hřbitov, takže své zesnulé pohřbívají v okolních obcích. Jednoho dne opět vyšel

z vesnice smuteční průvod. Rakev s nebožtíkem byla na vyparáděném pohřebním voze, taženém koňským spřežením.

Možná, že vozka byl nezkušený, možná nevěnoval řízení náležitou pozornost, vůz s nebožtíkem stále zajížděl na silnici příliš doleva. To zcela očividně vadilo zpěváku – předříkávači, který se pokládal za osobu řídící celý pohřeb a zodpovídající za jeho důstojný průběh. „Hot! Ej!“ křikl předříkávač na vozku, aby ho upozornil na potřebu změny směru jízdy. Ale zapomněl, že pokřik neslyší jenom vozka, nýbrž celý smuteční průvod. A tak všichni sborově zpívali: „Hot! Ej!“ A přezdívkou „hetejzi“ byla na světě.

Dotyčný zpěvák je hlavní osobou další historky. Kdysi zapomněl doma zpěvník, takže nevěděl, co má předříkávat. V silných rozpacích zvolal: „Tak něco zpívejte!“ „Ale co?“ ptali se zpěváci. Po delším přemýšlení vyhrkl první píseň, která ho napadla: „Třeba Červená modrá fiala.“

Historka již neříká, zda smuteční hosté dotyčnou píseň opravdu zpívali. Jisté však je, že po nějakou dobu říci v Očelicích „červená modrá fiala“ znamenalo velmi neprozřetelné zahrávání si s vlastním zdravím.

Opočenský karbaník

V dobách, kdy ještě nebyly drogy, ani televize, bývala jednou z největších neřestí vašeň karbanická. Leckterý furiantský seclák dokázal v kartách prohrát třeba celý grunt a odejít od hráčského stolu coby žebrák. A kdyby to bylo možné, přisadil by třeba ještě i vlastní ženu. „Čertovy obrazy“ přivedly nejednu rodinu na mizinu a staly se příčinou mnoha neštěstí a tragédií.

Jednomu náruživému karbaníkovi z Opočna již nestačili místní spoluhráči, a tak si odskočil na karetní dýchanek do sousední vesnice Pohoří. Hra stíhala hru bez

chvilíčky odpočinku. Opočenskému hostu se zpočátku dařilo, ale pak se kolébavá štěstěna příznivě naklonila k domácím, takže prohrál, co se dalo.

Zůstalo mu s bídou na hospodskou útratu. Když opouštěl tentokrát nepřítel pohostinné Pohoří, bylo již notně po půlnoci. Zima bylo, jen praštělo a zmizerněný hráč pospíchal, aby se co nejdříve dostal pod teplou domácí peřinu.

Už byl těsně před Opočnem, když mu náhle začalo co si neodbytně vrtat hlavou. V duchu si přehrával jednu z posledních partií, v nichž prohrál zbývající peníze. A tu přišel na to, že kdyby namísto červenými hrál kulemi, byl by určitě vyhrál.

Nedalo se nic dělat. Ta myšlenka se nedala odehnat. Na samém kraji Opočna se náš karbaník otočil a mrazivou nocí kráčel zpátky do Pohoří, aby spoluhráčům osudnou hru vyložil a rozebral...

Varhany na peci

Ačkoliv to zní neuvěřitelně, bývaly doby, kdy dané slovo, stvrzené rukoudáním před svědky, mělo větší váhu, než má dnes písemná smlouva, ověřená notářem. V těch časech procházel vesnicí Přepychy varhanář. A protože ho zde zastihl podvečer, poprosil v hospodě, zda by nemohl zůstat přes noc.

Večer si přisedl k přepychským sousedům, mezi nimiž byl i pan starosta, na kus řeči. Semlelo se všechno možné a návštěvník, zcestovalý světem, vyprávěl historky, při nichž sousedům až lezly oči z důlků napětím. Slovo dalo slovo a otázali se hosta, jakého že je řemesla.

A když jim pověděl, že je varhanář, nastalo náramné divení, protože člověka tak vzácného povolání ještě nikdy nikdo v obci neviděl. Jen starosta se mrzel, protože bylo

Kostel v Přepychách

jasné, že onoho večera není nejdůležitější osobou v hospodě on, jak by se (podle jeho přesvědčení) patřilo. Zlomyslně přemýšlel, jak by autoritu varhanáře podryl a znovu se stal tím, jehož slovo má rozhodující platnost.

Konečně na to kápl! Jakoby nic se otázel hosta, zda by v Přepychách nepostavil také varhany. „Inu, proč ne,“ odpověděl varhanář, „plácneme si na to!“ A rukoupodáním byla smlouva stvrzena, včetně domluvy o ceně. „A kde by ty varhany měly stát?“ Starosta, kuckaje se utajovaným smíchem, odpověděl: „Támhle na peci!“

Rozchechtali se všichni přepyšští sousedé, pyšni na to, jak mají vtipného starostu. Varhanář nehnul ani brvou, vzal míru a vylezl na pec, aby si ji přeměřil. Ještě chvíli poseděl, aby se neřeklo, a odešel spát.

Starosta i sousedé na celou příhodu brzy zapomněli a považovali ji za pouhý nevinný žert. Za několik týdnů se však v Přepychách objevil varhanář i s vozem, zarazil před hospodou a udivenému hostinskému oznámil, že jde stavět objednané varhany. Hostinský poslal pro starostu, který varhanáře rozhněvaně vykázal ze vsi.

Ale ouha! Smlouva je smlouva, byť byla sebebláznivější. A tak se zase urazil varhanář a obratem si stěžoval na vrchnostenském úřadě v Opočně. Tam mu dali nakonec za pravdu a vystavili písemný příkaz, že objednané varhany musí obec Přepychy přijmout a zaplatit.

Přepyšským nezbylo, než poslechnout. Ještěže umluvíli varhanáře, aby varhany nestavěl na pec, ale prozatím do stodoly. Zanedlouho se je dokonce podařilo prodat do Křivic, ale vymazat ostudu se nepovedlo. Ještě dlouho, když chtěl někdo přepyšské poškádlit, stačilo, aby se zmínil o varhanách na peci.

Vošetnický kucmoch

Vedle jiných zvláštností má každý kraj svá oblíbená jídla, kterými je proslulý. A někdy nejen kraj, ale třeba jen jediná vesnice. Tak například Osečnice (zvaná lidově též Vošetnice, nebo Vošenice) je široko daleko vyhlášená svým kucmochem, což je dobrota z brambor, mouky, vajíček a jablek, které se říká také netuhy, škubánky, čili šusterky. Kvůli kucmochu jsou osečnickí terčem častých žertů.

Zlolačníci tvrdí, že v Osečnici štemplují kucmoch palcem nohy a zvláštním způsobem zkoumají, kdo z nich upeče kucmoch nejpevnější. Jednou se prý dokonce sešli na návsi, aby si pevnost kucmochu vyzkoušeli.

Jeden po druhém jím tloukli o sloup, na němž visel obecní zvonec. Všichni měli kucmoch stejně pevný a už se zdálo, že nikdo nevyhraje. Ale pak přišel obecní ponocný a praštil svým kucmochem do sloupu tak silně, až jej porazil. Kucmochu se nic nestalo, ale v Osečnici museli vystavět novou kapličku, aby měli kam dát obecní zvonek.

S kucmochem dělali v Osečnici drahoty a dávali jej ochutnat jen vzácným hostům, až si vysloužili posměšnou říkanku:

*„Vošenice, Vošenice,
kdypak budeš bohatá?
Porád pečeš samej kucmoch
A jen kazíš zemčata.“*

Pro víno do Rakous

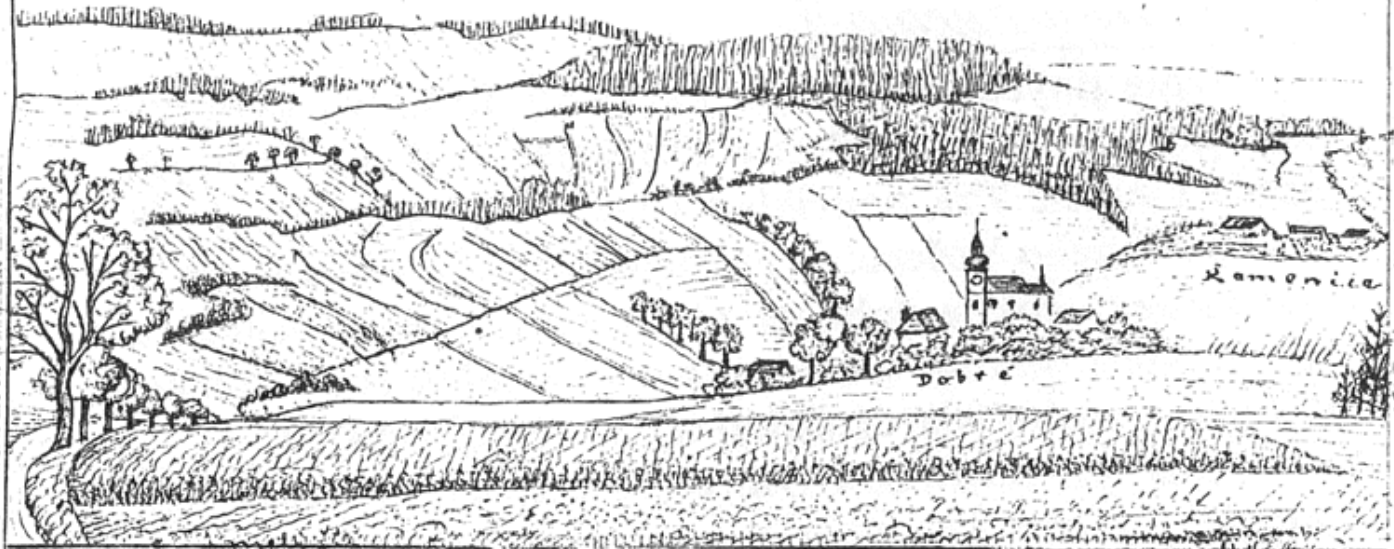
Následující příhoda se odehrála tenkrát, když ještě obyvatelé našich vesnic sužovala zlá metla, zvaná robota. Práce od slunka východu do slunka západu rozmnožovala panský majetek, ale těm, kteří pracovali, nepřinášela kromě dřiny zhola nic.

Vodňádky Kojanice Vyhnanice Nová Ves
Horní Kovoříč Jmrov Lemochnice

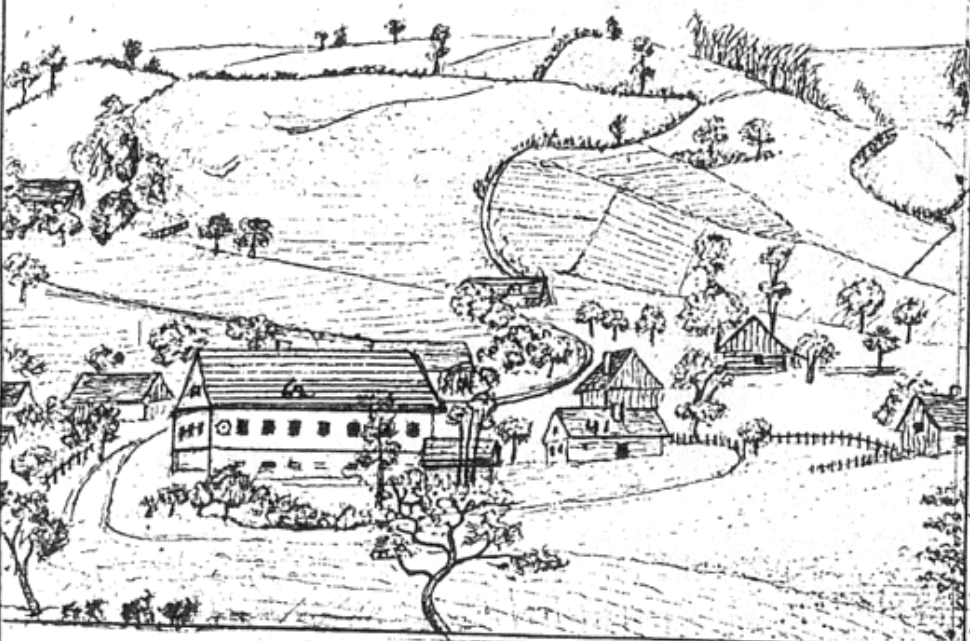
Chlém

Opočno

3.
Dobruš

Vd. Dobré k Chmelistě, Se-
lyška [Dorová], 7. 7. 1887

Vošetnice

čís. 62 škola v 1873, vystavěná
čís. 48 Rodiště vel. p. Rozinek
kaple sv. Jana N. 1842, stavěná
Pan J. P. Rozinek kaplan
zámku Skalky, jest mylova-
ným knězem, an sem se cho-
ry došel před r. 1860 z Přepych
že dlouho nevydžiti - jest posud
zdrav (r. 1896).

Vošetnice byla na tabuli ob-
ce, i v knihách psána, až po
r. 1886 odůvodňoval, že se
psati má: Osečnice a tak
po Výstavě Pražské r. 1892
píše Osečnice. (Od osedni)

Čís. 41. hospůdka v níž chtěje
užiti dobré kávy a laciné, ale
posnídáv jen kávy špinu, roh-
likem a týden starým z Rych-
nova, za 10 kr.

Jan Nep 1842

Čís. 48 vel. p. Rozinek

75

Alois Beer: Osečnice

Robotní povinnost neznamenal jenom práci na poli. Týkala se všeho, co bylo třeba vykonat pro chod panského hospodářství. A tak sem patřil například i sběr hub nebo jiných lesních plodin, práce na stavbách, doprava nejrůznějšího materiálu, těžba dřeva či kamene a celá pestrá paleta dalších prací.

Opočenský pan vrchní potřeboval k čemusi rákos. Snad jako izolaci pro stavbu, nebo na pokrytí střechy nějakého hospodářského stavení. Rozhodl se, že tuto práci uloží poddaným ze Záhornice. Aby jeho příkazy při ústním vyřizování nikdo nespletl, poslal záhornickému rychtáři pokyn písemně.

Umění číst nepatřilo zrovna k nejsilnějším rychtářovým stránkám. Ani ostatní záhorničtí sousedé v něm nikterak nevynikali. Stejně na tom byl i dráb, který lejstro s příkazem donesl. Rychtář si povzdechl a začal potichu a namáhavě slabikovat vzkaz, v němž stálo, aby záhorničtí dojeli na Podvinický rybník pro rákos.

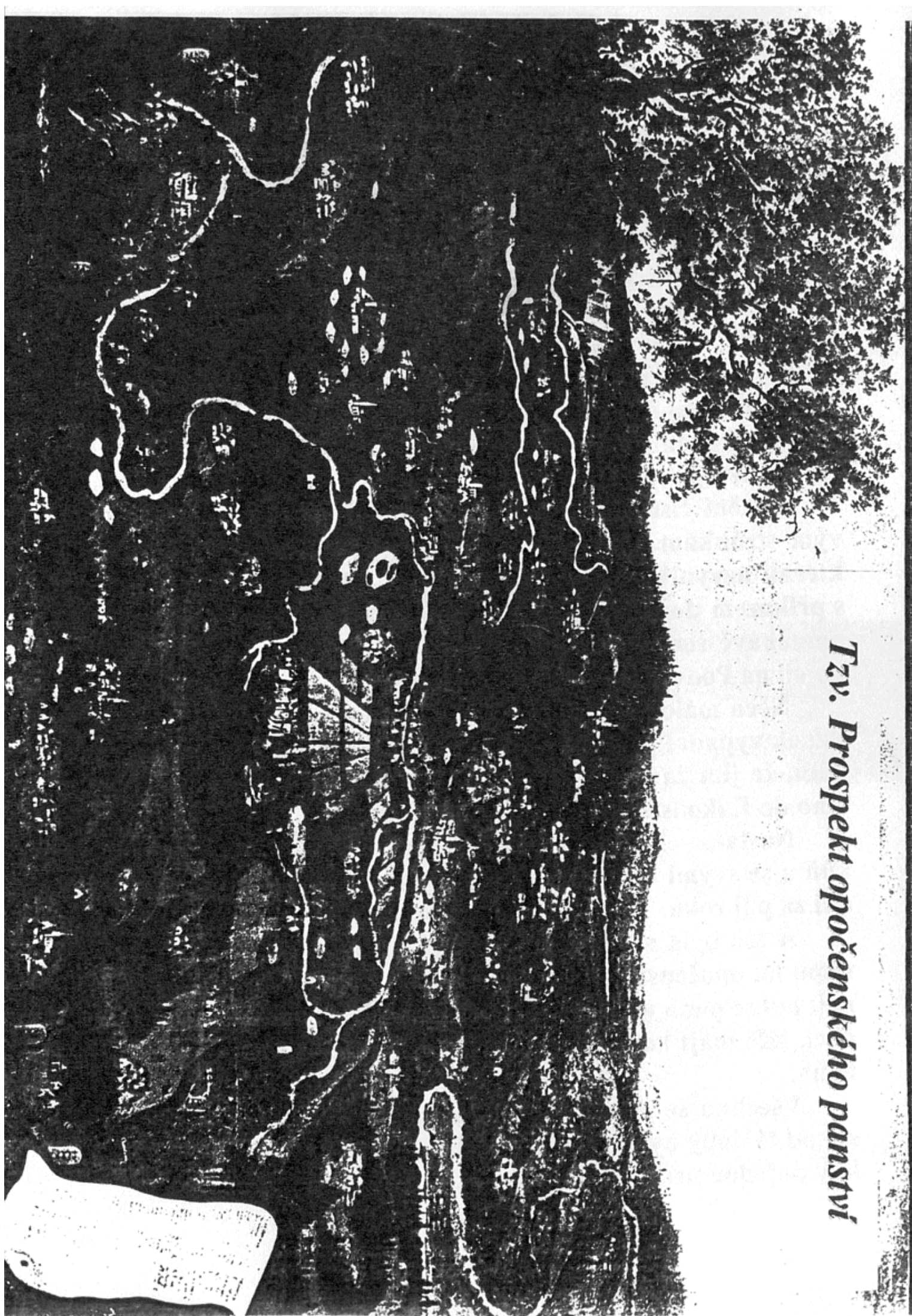
Něco málo rychtář přečetl, více však si domyslel. Výsledek vypadal podle toho. Rychtářský rozum sdělil sousedům, že jim zámecký pan vrchní přikazuje, aby jeli „pro víno do Rakous“.

Nastalo veliké pozdvižení. V celé obci nebyl ani jediný kůň a se svými kravičkami a volky by do Rakous nedorazili ani za půl roku. Ted' byla dobrá rada drahá.

A tak byla nakonec vypravěna deputace k panu vrchnímu na opočenský zámek. Co nejzkroutěněji a nejponížněji jali se pana vrchního prosit, aby tuto robotu uložil jiné obci, kde mají koně. Pro ně že je při nejlepším vůli nesplnitelná.

Všechno se sice vysvětlilo a uvedlo na pravou míru, ale od té doby by se každý, kdo by se záhornických zeptal, kdy pojedou pro víno do Rakous, se zlou potázel.

Tzv. Prospekt opočenského panství

Jak daleko do Dobrušky?

Oč je tato historka kratší, o to je vtipnější. Jednoho dne šli dva sedláci z Trubijova u Náchoda do Dobrušky. Bylo pěkné počasí, sluníčko až připalovalo, takže cesta se začala oběma poutníkům natahovat a připadat jim dlouhá, předlouhá. Nedaleko Náchoda potkali člověka, který kráčet opačným směrem. Usoudili, že jde o slušného a světa-znalého pána a zeptali se ho, zda neví, jak je ještě daleko do Dobrušky. „Asi čtyři hodiny chůze,“ zněla odpověď. „To je dobře,“ těšili se oba rozumbradové. „To tedy máme každý ještě dvě.“

Osel v šatlavě

Dobruška byla již odedávna městem, které mělo výsadu hrdelního práva. Jako takové muselo zařídit i vlastní vězení, kde by zločinci očekávali soudní řízení. Původní šatlava byla v domě čp. 14 na náměstí, který až do druhé poloviny 16. století sloužil jako radnice. Při obnově města po požáru roku 1565 byla uprostřed náměstí postavena nová radnice s vysokou věží, do daleka hlásající slávu a bohatství města Dobrušky.

Šatlava však ve sklepích původního radního domu zůstala. Navíc bylo zřízeno ještě lehké vězení pro dlužníky v domě čp. 15 při Vodní bráně, který sloužil zároveň jako obydlí biřice. V novějších dobách pak bývala městská šatlava přímo v přízemí radnice.

Šatlava „hostila“ různé delikventy, ale jeden z nich byl nespornou zvláštností. Jednoho dne přijel do Dobrušky mrzák na oslíkovi. Popoháněl své zvíře od domu k domu, ode dveří ke dveřím a žebрал.

Snad místní chudí a žebráci nechtěli konkurenci, snad radní usoudili, že takových mají ve městě dost svých.

Zkrátka a dobře, žebrák ani jeho osel neměli v Dobrušce domovské právo, a tak je městská představenost nechala bez rozpaků a bez milosti zavřít do šatlavy. Zřejmě je oba z „lapáku“ zase brzy pustili, aby je nemuseli zadarmo živit, ale kuriózní uvěznění osla se navždy zapsalo do městské paměti.

Zapálili ochotníci Dobrušku?

Dobrušské ochotnické divadlo se v 19. století stěhovalo z jednoho místa na druhé. Po krátkou dobu, v letech 1863 – 1866, našlo svůj dočasný domov na náměstí, v domě čp. 9 a (nyní čp. 9) u manželů Karla a Františky Jánských. Rezník Jánský byl nadšeným ochotníkem. Dům byl pro potřeby divadla stavebně upraven, takže zde již stálo malé, ale opravdové jeviště s oponou, na níž se skvěl pohled na staroslavnou Dobrušku.

Divadlo mělo i důmyslné osvětlení. Světlo dodávaly sice tradiční petrolejové lampy, ale upravené tak, že dokázaly na jevišti vykouzlit iluzi stmívání, či rozednívání.

Podporu divadelníkům poskytovala i městská představenost, takže se zdálo, že k úplné spokojenosti nic nechybí. Ale dobré bydlo pálí, a tak se dobušští ochotníci začali mezi sebou hádat. Všechny spory však odsunulo stranou osudné neštěstí, které postihlo Dobrušku 7. října roku 1866.

Požár, který zničil celé náměstí, půl Opočenské, část Kostelní ulice, domy židovského města se synagógou a několik stodol, si vyžádal i jednu lidskou oběť. 210 rodin zůstalo bez přístřeší, většina přišla o veškerý svůj majetek.

Pochopitelně, že se vedle odstraňování škod pátralo i po příčině požáru. A právě tehdy se vynořila ošklivá pomluva, že divadelní ochotníci zapálili Dobrušku. Oheň totiž údajně vyšel z domu čp. 9, tedy z budovy, kde působilo

Alois Beer: Požár Dobrušky 7. října 1866

Požár Dobrušky v noci 7. října, o. 1866 pohliženo od dr. Duchu. Stáacípuchého, Po požá-
ru, jako ověle mlt do nespominal na měštstné vyjevy, ugrně toužilo se zapomenouti

ochotnické divadlo. Částí veřejného mínění bylo tehdy právě divadlo označeno za příčinu neštěstí a ochotníci div ne za paliče. Dokonce ještě v roce 1872 jeden z radních, který divadelníkům pranic nepřál, se ve schůzi zastupitelstva vyjádřil, že divadlo nese vinu na osudném požáru a že je vůbec záhubou města, černým puntíkem pro Dobrušku a ohniskem, ze kterého vycházejí všechny nešvary a neplechy.

Ochotníci se proti takovýmto nařknutím rázně ohradili. Ale hlavně: od hraní divadla a rozdávání radosti sobě i dobrušským občanům je to vůbec neodradilo. A to bylo dobře.

Lajtnant režisérem

V historii dobrušského ochotnického divadla před námi defilují desítky nejrozličnějších osobností. Všechny bez výjimky se vyznačují svou velikou láskou k ochotničině, které obětovali nejenom téměř všechn svůj volný čas, ale také podstatnou část své osobnosti.

Nejobětavější bývali zpravidla režiséři. Za téměř dvě staletí jich byla pěkná řádka. Svými občanskými profesemi pocházeli z nejrozličnějších oborů, od profesorů po dělníky. Zajímavostí Dobrušky je, že řada režisérů byla svým povoláním vojáky.

Zřejmě prvním z vojáků, který se stal ochotnickým režisérem, byl Karel Šarf. Popravdě řečeno, v době, kdy vedl dobrušské divadelníky, již vojákem nebyl. Kariéru dělostřeleckého důstojníka ukončila nemoc, kvůli níž byl superarbitrován. Dějinami Dobrušky se také nakrátko mihl jako starosta v letech 1886 – 1887. Od roku 1866 do roku 1878 stál jako ředitel v čele ochotnického spolku. Od roku 1871 zastával také funkci režiséra.

Dobrušští ochotníci koncem 19. století

Podle paragrafu 12 stanov divadelních ochotníků dobrušských z roku 1869 bylo úkolem režiséra sestavovat „společně s ředitelem návrh repertoíru“. Dále „rozdává ochotníkům úlohy a k tomu, aby představení bylo zdařilé, přihlíží k svědomitému provedení úloh a má hercům laskavou radou nápomocen býti, určuje obleky, obstarává potřebné knihy, drží šatnu v pořádku a chová u sebe spolkovou knihovnu, za šatnu a knihovnu je zodpověden.“ Ve spojení s pravomocemi ředitele byl tedy Šarf v podstatě neomezeným pánem v rozhodování o dobrušském ochotnickém divadle.

Podle dobových pamětníků si s nějakým promýšlením režie příliš mnoho starostí nedělal. Zato však jako bývalý voják vedl režii pevně, přísně a energicky. Rovněž jeho způsob jednání nesl značně „vojenské“ rysy.

V divadelní hře „Dobytí Saragozy“ má v posledním jednání město Saragoza hořet. V dramaticky vypjaté scéně se milovník, představovaný panem Hoňkem, ohlédl do kulis a vykřikl: „Milenko má – Saragoza v plamenech!“ Na to nastalo dlouhé ticho, ale plameny se ne a ne objevit. To pan Barvíř se marně pokoušel zapálit bengál. Přitom tichounce sděloval panu režiséru Šarfovi: „Pane lajtnant, vono to nechce chytit.“ Načež rozčilený pan poručík zařval po vojensku na celé divadlo: „Dyt' jsem vám to říkal, vy hovada!“

Jindy zase herec pan Cajpl, který hrál starého velebného kmeta, jako tradičně neuměl roli. Na jevišti nevěděl, jak dál, a tak jenom stále opakoval: „Já jsem starý muž, jsem starý muž...“ A ze zákulisí se ozval sarkastický dovětek režiséra Šarfa, který nepřeslechl ani jeden divák: „...a hlavně starý trouba.“

Za nejasných okolností se Karel Šarf 8. září 1878 všech funkcí vzdal a dobrušské ochotnické divadlo opustil. V jeho historii však zůstane zapsán natrvalo.

Dvojí ochotníci

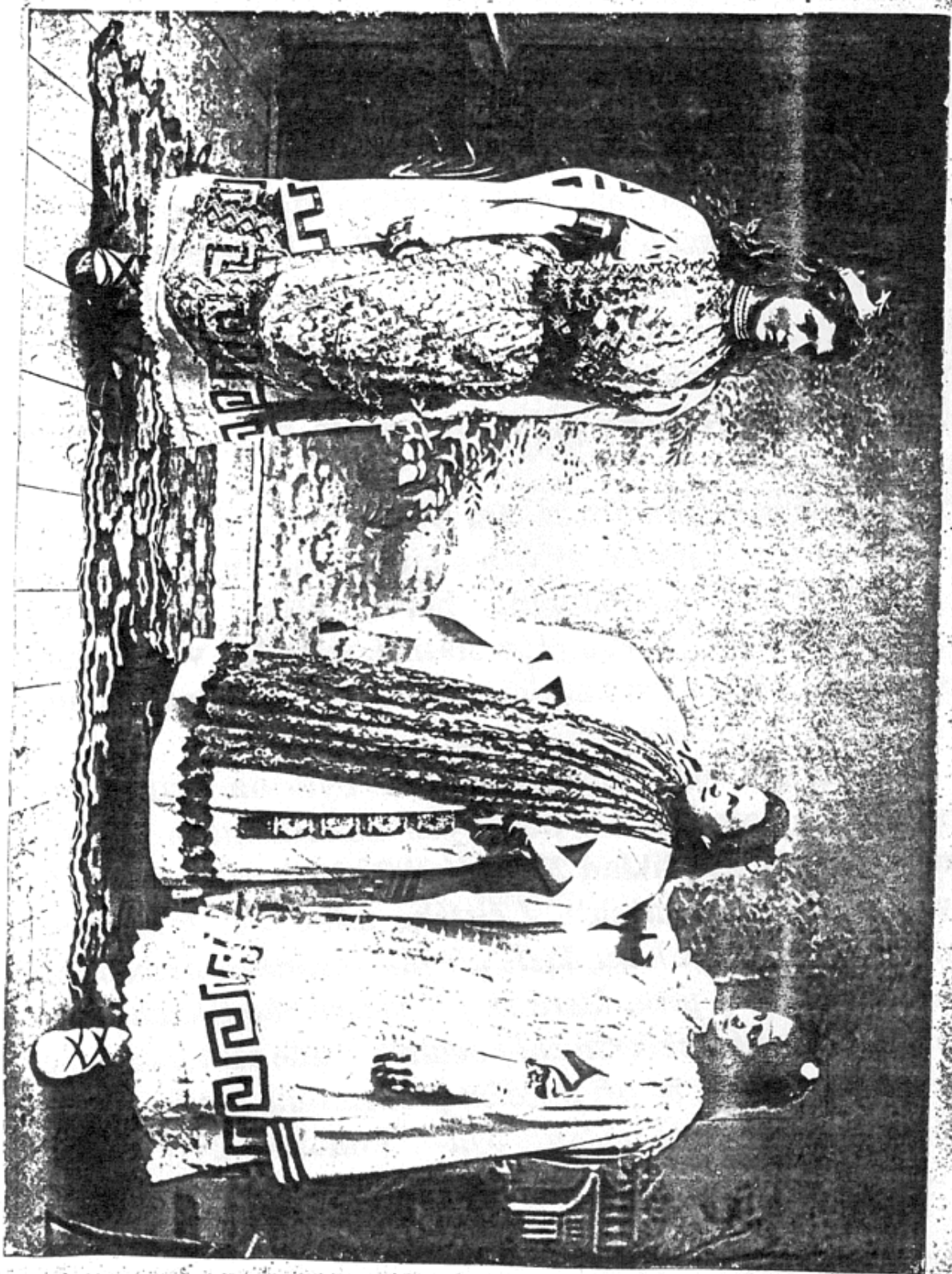
Divadelní ochotníci bývali vždy spolkem veselým. A tak není divu, že k tomu veselí patřilo vždycky i něco vypitého piva, vína, nebo i něčeho ostřejšího. Ale nesmělo se to přehánět, zvláště před představením. Pokud se tak přesto někdy stalo, pak z toho byla jen ostuda a mrzutosti. Takže pro jistotu ochotníci zdatně popíjeli spíše při zkouškách, než při představení. Po jeho skončení to bylo ovšem něco jiného.

Obecně také platilo, že čím důležitější roli herec hrál, tím větší si dával pozor, aby to s pitím omamujících nápojů nepřehnal. Ale naopak, herci, kteří vystupovali v epizodních rolích, nebo jako statisti, si žádná velká omezení nekladli. Pokud si nápoje, zejména pivo, nemuseli platit sami, byly zábrany ještě menší.

V rozpočtu ochotnického spolku bylo na taková občerstvení pamatováno. V dobových dokumentech se můžeme dočíst, že například 28. září 1878 bylo sehráno představení „Kříž a půlměsíc“. Z čistého zisku „též bylo věnováno pánům ochotníkům, kteří při jmenovaném představení účinkovali, 1/2 hl piva, které se při vícero zkouškách a samém představení k občerstvení podalo“. Jinde se dozvídáme, že „výbor povoluje, by při každém představení samém 25 litrů piva k občerstvení podáno bylo“. Podobné byly i další četné zápisy o vyúčtování piva.

To se to pak zkoušelo a hrálo! Jen režisér, páter Řehák, si povzdechl: „Já mám dvoje ochotníky, jedny, kteří chodí do zkoušek a pilně hrají a se učí – a ty druhé, kteří

Z ochotnického představení „Radúz a Mahulena“

chodí také pilně do zkoušek, ale nehrají a jen pijí, a když se ti hodní vrátí s jeviště dolů, už je všechno vypito.“

Jak poznávat město

Pravděpodobně nejoriginálnější způsob poznávání rodného města popsal ve svých vzpomínkách dobrušský obchodník Bohumil Frinta. Dobrušku poznával velmi důkladně podle toho, jak se v dětství neustále stěhoval z jednoho místa na druhé. Stalo se tak přičiněním babičky, která ho vychovávala. Babička byla sice velmi pobožná, ale ještě více nesnášenlivá, takže nikde dlouho bydlet nevydrželi. A tak mohl mladý Bohumil Frinta postupně velmi důvěrně poznat i ty nejtajnější koutky ve městě.

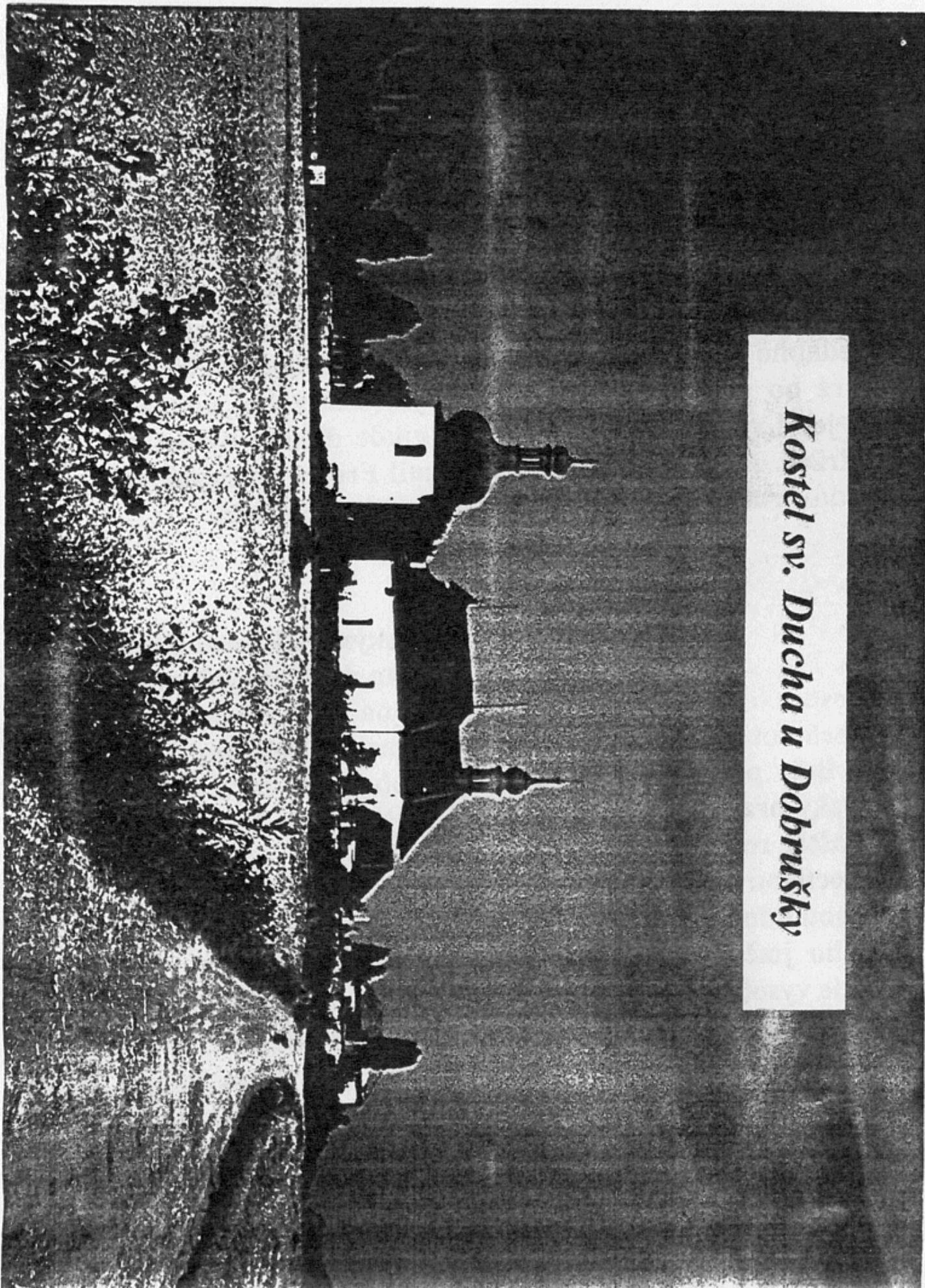
Boty na věčnost

V letech 1844 – 1868 byl dobrušským děkanem František Bek. Když zemřel, zůstala po něm dosti značná pozůstalost. Nebylo tedy třeba šetřit ani na posledních záležitostech, totiž věcech, týkajících se děkanova pohřbu.

Boty pro nebožtíka šil známý dobrušský žertěř a šelmovský brach, švec Žabka. Když viděl, jak se Bekova pozůstalost rozplývá po různých kapsách, pomyslel si, že si za poctivou práci může říci beze studu a výčitek svědomí o slušnou odměnu. A tak za boty vyúčtoval správcům pozůstalého jmění 20 zlatých, sumu na tehdejší poměry nezvykle vysokou.

Adjunkt, který s ševcem záležitost projednával, se zarazil a začal se ošívat. Že přece jen boty jsou jenom boty a taková nehorázná cena že by nebyla ani za obuv mnohem noblesnější. A že jde o boty do rakve, které přece odjakživa byly nejlacinější ze všech bot. A ještě spousta dalších lamentací, ba i výhrůžek se snesla na ševcovskou hlavu.

Kostel sv. Ducha u Dobrušky

Mistr Žabka to naříkání smíchané s výčitkami trpělivě vyslechl až do konce a potom velmi rozšafně a s truchlivou tváří, jak se slušelo při dané příležitosti, přemýšlivě odpověděl: „Inu, to je těžká věc. Ty boty musejí být udělané velmi pečlivě a důkladně a z toho nejlepšího materiálu. Vždyť jsou určené pro cestu na věčnost a ta je moc dlouhá. Tak aby ji vydržely.“ A neslevil ani krejcar.

Kněz, či pobuda?

V roce 1852 zahajoval jako kaplan v Přepychách svoji kněžskou dráhu pozdější dobrušský děkan Václav Killinger. Byl člověkem veselým a společenským, žádnou radost ani žert nepokazil. Doslechlo se mu, že by ho rád osobně poznal i tehdejší sedloňovský farář Jan Havelka. Protože mělo být zrovna v Sedloňově posvícení, rozhodl se Killinger spojit příjemné s užitečným a navštívit Havelku zrovna v tento den, kdy bude fara, jak právem očekával, plná hostů a dobrot.

Povoz žádný neměl, a tak, jak bývalo tehdy obvyklé, se vydal na cestu pěšky. Vyšel v pondělí časně zrána, aby dorazil na „pěknou hodinku“. Po cestě se ještě zastavil u dobrušského hodináře Konvičky, s nímž měl nějaké řízení.

Když mezi řečí prozradil, že jde do Sedloňova na posvícení, poprosil ho Konvička, zda by nedonesl páteru Havelkovi hodinky, které mu právě opravil. Killinger ochotně souhlasil, a tak mu Konvička hodinky vydal a ještě byl rád, že je posílá po člověku opravdu spolehlivém.

Po cestě však stihl Killinger vymyslet skutečně nezvyklý způsob, jak opravené hodinky předat. Když došel na Sedloňov, zastavil se nejdříve ve škole, kde si půjčil polámané brýle a housle. Rozcuchal si vlasy, umazal obličej, oblékl naruby kabát, na hlavu narazil pomačkaný klobouk

a na krk uvázal modrý šátek. Vypadal jako dokonalý žeb-
ravý pobuda.

Na faře v síni zahrál jakousi kalamajku a odmítl na-
bízenou almužnu, že chce něco lepšího. Po hádání
s kuchařkou vyndal hodinky, že by je rád nabídl na prodej
panu faráři. Páter Havelka dovolil, aby žebrák vstoupil a
ten se hned vytasil s historkou, že hodinky našel někde u
Dobřan, že je nuzák a že by je lacino prodal. Přitom polo-
žil hodinky na stůl, aby si je lépe prohlédli.

Hosté, většinou okolní kněží, Killingra poznali, jen
Havelka nic netušil. Prohlédl si hodinky a když poznal, že
to jsou jeho vlastní, zlostí až lapal po dechu. Chvilí nebyl
mocen slova nad tou drzostí, až konečně začal křičet:
„Zloděj! Zadržte ho!“

To už ostatní hosté vážnou přetvářku neudrželi a dali
se do hurónského smíchu. Věc se rychle vysvětlila, ale ještě
dlouho trvalo, než se Havelka na Killingra za tu kulišárnu
přestal hněvat a udobřil se s ním.

Potrestaný lakomec

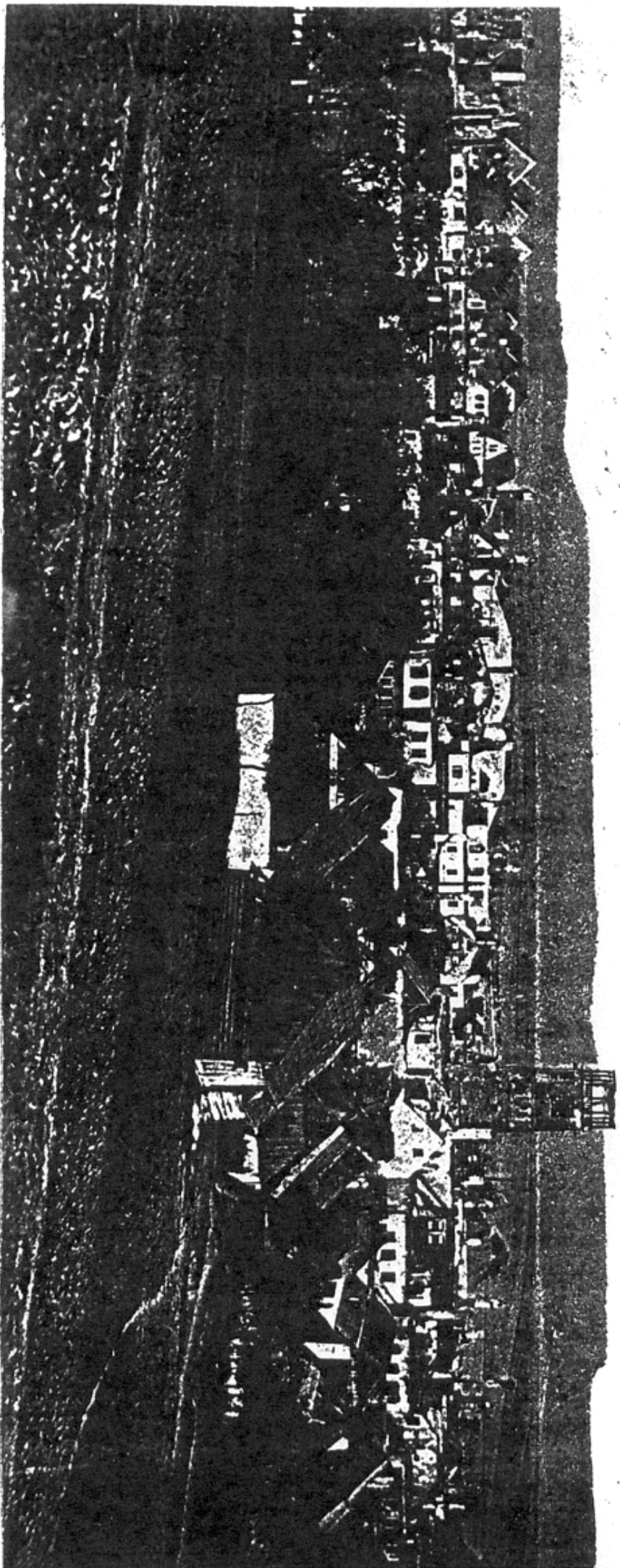
Mnohé historky se odehrály ve mlýnech. Starý pan
Pohl, vzpomínaje na své mládí, dával k lepšímu následující
příhodu.

*„To jsem ještě stárkoval, když k nám do mlejna přijel
takový lakomý mleč, byl tím daleko a široko znám, a žádal, že
si obilí v noci sám semele. No dobrá, povídám, jen si namel-
te! Za nějakou záminkou jsem ho na chvíli ze mlýnice vyšpi-
coval a za jeho nepřítomnosti obilí do koše nasypal. Tehdáž
byla dvě složení. Na obou bylo nasypáno a když se vrátil, řekl
jsem, které je jeho a tak at' si to hlídá. A teď vám nastala
švanda. V šalandě byla četná návštěva a sotva jsem vysypal,
co jsem na lakomce naličil, vjela do všech živost. Provrtali
rychle ve mlýnici stěnu, aby mohli lakomce pozorovat. Strejc*

vždycky se rozhlédl kolem a hned letěla hrst z cizího obilí do svého. Lidé se smíchem ve mlýnici kouleli, a tak jsem to musel tomu lakomci vysvětlit, jak to skutečně s těmi složenými vypadá.

Měli jste vidět ten jeho vyděšený obličej, když se dověděl, že vlastně svoje obilí přihazoval do cizího složení, neboť jsem mu to původně opačně naznačil. Začal proklínat mlynářskou chasu, ale mírněn salvou smíchu ostatních mlečů, popadl čepici a ze mlýnice vyletěl jako jelen. Více již nikdy svoje obilí do mlýnice hlídat nepřišel.“

Dobruška po požáru roku 1866

Použité prameny a literatura

A) Rukopisy:

1. *Beer, Alois, rukopisná pozůstalost, archivní sbírka Městského muzea v Dobrušce, sign. XIV/228*
2. *Frinta, Bohumil, Novoměstská ulice v letech 1915–1920, 1981, archivní sbírka Městského muzea v Dobrušce, sign. XIV/336*
3. *Honěk, Ignác, korespondence, archivní sbírka Městského muzea v Dobrušce, sign. XIV/226*
4. *Káš, Josef, Kronika divadla ochotnického v městě Dobrušce, 1935, archivní sbírka Městského muzea v Dobrušce, sign. XIII/282*
5. *Kňourek, Josef, Paměti, 1987, archivní sbírka Městského muzea v Dobrušce, sign. XIV/248*
6. *Maisner, Jaromír, Staré mlýny v Orlických horách, 1962, kopie, archivní sbírka Městského muzea v Dobrušce, sign. XVII/355*
7. *Petřík, Jan, Paměti, nedat., archivní sbírka Městského muzea v Dobrušce, sign. XIV/250*
8. *Řehák, Jan Nepomuk, Obrázky z traktu opočenského, 1896, opis Jaroslava Kohoutka z r. 1962, archivní sbírka Městského muzea v Dobrušce, sign. XIV/242*

9. *Zmatlík, Václav, Paměti, 1968, archivní sbírka Městského muzea v Dobrušce, sign. XIV/269*

B) Tištěné prameny a literatura:

10. *Hejcman, Josef, Kronika naší vesnice, Praha 1935*
11. *Kopta, Josef, Kratochvílné děje z naší vlasti, Praha 1957*
12. *Matouš, Václav, Ortel podle práva, Dobruška 1997*
13. *Městský zpravodaj (Kulturní kalendář), Dobruška, 1961-1998*
14. *Od kladského pomezí, vlastivědný časopis, 1923-1939*
15. *Sobotka, Primus, Kratochvílné historie měst a míst v zemích koruny Svatováclavské, Praha 1884*

